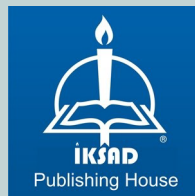

SOSYAL BİLİMLER ÇALIŞMALARI VE BİLİMSEL ETKİLEŞİM

EDİTÖR
Dr. Şahin AY

SOSYAL BİLİMLER ÇALIŞMALARI VE BİLİMSEL ETKİLEŞİM

EDİTÖR

Dr. Şahin AY

YAZARLAR

Prof. Dr. Gökçe Çiçek CEYHUN

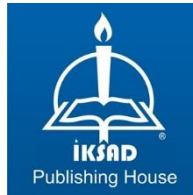
Doç. Dr. Azize ŞAHİN

Doç. Dr. Emine GÜMÜŞ BÖKE

Dr. Hüseyin KILINÇ

Öğr. Gör. Aysun ŞAHİN

Esmâ Betül AKILMAK

Copyright © 2024 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed or
transmitted in any form or by
any means, including photocopying, recording or other electronic or mechanical
methods, without the prior written permission of the publisher, except in the case of
brief quotations embodied in critical reviews and certain other noncommercial uses
permitted by copyright law. Institution of Economic Development and Social

Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

TURKEY TR: +90 342 606 06 75

USA: +1 631 685 0 853

E mail: iksadyayinevi@gmail.com

www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.

Iksad Publications – 2024©

ISBN: 978-625-378-149-1

Cover Design: İbrahim KAYA

December / 2024

Ankara / Türkiye

Size = 16x24 cm

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Dr. Şahin AY.....1

BÖLÜM 1

YEŞİL KORİDOLAR AÇISINDAN KÜRESEL DENİZ ULAŞIMINDA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Prof. Dr. Gökçe Çiçek CEYHUN 3

BÖLÜM 2

DİJİTAL DÜNYADA Z KUŞAĞI: TÜKETİCİ PSİKOLOJİSİ

Doç. Dr. Azize ŞAHİN

Öğr. Gör. Aysun ŞAHİN 15

BÖLÜM 3

HALKLA İLİŞKİLER ÇERÇEVESİNDE BELEDİYELERDE SOSYAL YARDIM FAALİYETLERİ

Esmâ Betül AKILMAK 33

BÖLÜM 4

MODERNİZMİN ÇIKIŞINI ANLAMAK

Dr. Hüseyin KILINÇ 51

BÖLÜM 5

İSLÂM HUKUKU AÇISINDAN NİŞANLANMA VE HUKUKİ SONUÇLARI

Doç. Dr. Emine GÜMÜŞ BÖKE 67

ÖN SÖZ

Sosyal bilimler kapsamında yapılan çalışmalar pek çok alanda insanlık tarihine ışık tutmaktadır. Bu çalışmalar hem olaylara farklı perspektiflerden yaklaşmayı hem de sonraki nesillere bilimsel anlamda öncü olmayı hedeflemektedir. Bununla birlikte farklı disiplinlerin bir araya gelerek yapmış oldukları çalışmaların önemi ve niteliği gün geçtikçe artmaktadır. Bu durum tüm bilim dalları arasında birlikteliklerin artmasına neden olmaktadır. Kitabımızın akademik literatüre katkı sunma amacı olduğu gibi bununla birlikte farklı bilimsel alanların birlikteliğinin ortaya çıkaracağı bilimsel gerçekliğe ve yeni çözümlerlerin farklı disiplinler bağlamında oluşturulmasına katkı sunma amacı da bulunmaktadır. Bu doğrultuda bu eserin ortaya çıkmasına vesile olan tüm bilim insanlarına teşekkür ederim. Ayrıca kitabımızın tüm süreçlerinde bizler için her şeyi olabildiğince kolaylaştırmaya çalışan ve desteklerini esirgemeyen İKSAD Yayınevi'ne de şükranlarımı sunarım.

Dr. Şahin AY

BÖLÜM 1

YEŞİL KORİDOLAR AÇISINDAN KÜRESEL DENİZ ULAŞIMINDA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA*

Prof. Dr. Gökçe Çiçek CEYHUN

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.14584543>

---

¹ Bursa Teknik Üniversitesi, Denizcilik Fakültesi gokce.ceyhun@btu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3640-4018

* Bu çalışmanın özeti, 23.11.2024 tarihinde İksad Europe kongresinde sunulmuştur.

GİRİŞ

Deniz ticareti, malların uzun mesafeler arasında minimum maliyetle taşınması için en ekonomik yoldur. Öte yandan denizcilik sektörü hava, su ve toprak kirliliği gibi unsurların varlığı nedeniyle oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. İşte tam da bu nedenle sürdürülebilirlik kavramı denizcilik sektörü için oldukça büyük önem arz etmektedir. Denizcilik alanında sürdürülebilirlik kavramıyla yakından ilişkili olan kirlilik konusu, Denizcilik alanında en önemli karar alma otoritelerinden biri olan Uluslararası Denizcilik Örgütü'nün (International Maritime Organization – IMO) uzun zamandır gündemindedir. Çünkü Uluslararası ticaretin %80 ile %90'ı dökme yük ve konteyner taşıyıcılarının yanı sıra petrol ve kimyasal tankerleri gibi gemilerle sağlanmakta ve bu durum, bu gemilerin küresel ısınmaya olan etkilerini azaltmaya yönelik tedbirleri de zorunlu kılmaktadır. IMO'nun bu sürece kararlılıkla yaklaşmasının en önemli sebeplerinden biri, küresel ısınmaya neden olan karbon emisyonlarının azaltılmasına yönelik 2015 Paris Anlaşması doğrultusunda iklim değişikliği ve etkileriyle mücadele için acilen harekete geçilmesini desteklemektir.

Deniz ticaretinde sürdürülebilirliğe etki eden önemli aktörlerin başında limanlar gelmektedir. Limanlar küresel ekonomi için hayati önem taşımaktadır. Çünkü deniz ticaretinde yük akışı limanlar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Denizcilik sektöründe sürdürülebilirliği sağlamanın pek çok yöntemi mevcut olsa da limanlar arasında sağlanacak yeşil koridorların gelecekte en etkili yöntemlerden biri olacağı değerlendirilmektedir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Deniz Ticareti ve Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilir kalkınma için okyanusların, denizlerin ve deniz kaynaklarının korunması ve sürdürülebilir şekilde kullanılması BM tarafından oluşturulan Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinden biridir (www.worldshipping.org).

Deniz taşımacılığı ve limanlarda sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için Dünya Bankası, deniz taşımacılığı için etkili politikalar ve denizcilik ekosisteminde ölçeklenebilir müdahaleler için çalışmakta, kuruluşun teknik uzmanlığından ve ürünlerinden yararlanarak üç temel alana odaklanmaktadır (www.worldbank.org):

- Gemilerin ve Limanların Yeşillendirilmesi: Deniz taşımacılığı, küresel sera gazlarının yaklaşık yüzde üçünü oluşturduğu için önemli bir iklim azaltma potansiyeline sahiptir. Ancak deniz taşımacılığı, okyanusa giden gemilerin uzun mesafelerde seyretmesi ve elektrifikasyon için sınırlı seçeneklere sahip olması nedeniyle azaltılması daha zor bir sektör olarak kabul edilmektedir. Yeşil amonyak ve metanol gibi hidrojen bazlı yakıtlar, sektörü karbonsuzlaştırmak için ana adaylardır.

- Operasyonların Dijitalleştirilmesi: Gemi verimliliği kıyıdaki liman terminali operasyonlarıyla yakından bağlantılıdır ve gemiler ile limanlar arasındaki arayüz giderek daha önemli hale gelmektedir. Dijital çözümler liman ziyaretlerini optimize etmek, maliyetleri düşürmek ve emisyonları azaltmak için önemli bir araçtır. Limanlar operasyonlarını dijitalleştirdikçe siber saldırı riskleri de artmaktadır. Kritik denizcilik altyapısını dijital tehditlerden korumak, verimli ticareti sürdürmek için önemlidir.

- Verimliliğin Artırılması: Dünya Bankası'nın hizmet verdiği ülkeler düşük maliyetli deniz taşımacılığına bağımlıdır. Limanlar, nakliye maliyetini düşürmeye yardımcı oldukları ve tedarik zincirlerini daha esnek hale getirdikleri için önemlidir. Bu da örneğin gıda güvenliğini korumak için gereklidir. Operasyonel verimlilik genellikle

mevcut altyapıyı iyileştirmenin ve olumlu maliyet ve iklim etkileri ile gemi operasyonunu optimize etmenin basit bir yolu olarak kabul edilir.

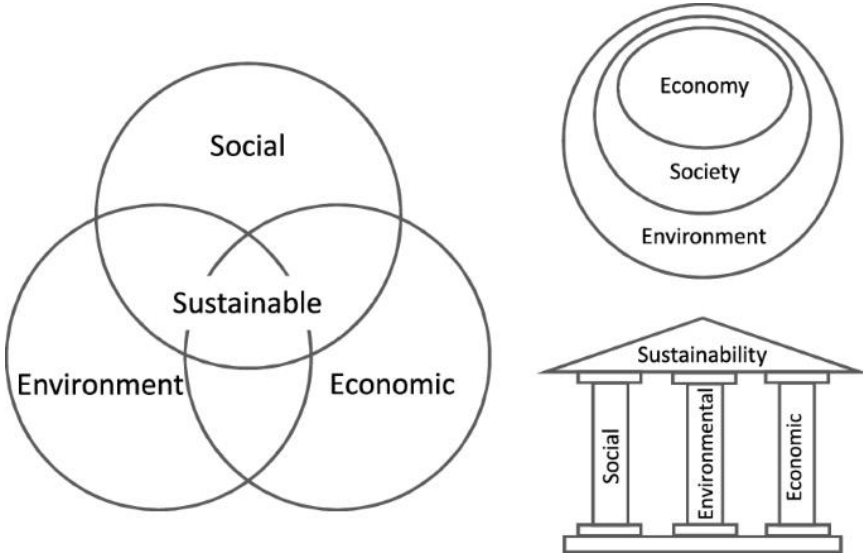
Sürdürülebilirliğin Tanımı ve Boyutları

Sürdürülebilirlik yeni bir kavram olmaktan çok uzaktır. Yerli halklar, doğal çevre ve onun sınırları, döngüleri ve değişimleriyle uyum içinde olarak nesiller boyunca sürdürülebilir yaşamın unsurlarını uygulamışlardır. Bu anlayış genellikle geleneksel ekolojik bilgi veya insanlar, bitkiler, hayvanlar, doğal olaylar, manzaralar ve belirli bir ekosistemdeki olayların zamanlaması arasındaki ilişkiler hakkındaki derin bilgi ve inançlar olarak adlandırılır. Sürdürülebilirlik çevre hareketiyle bağlantılı olsa da sadece çevreye odaklandığı düşüncesi bir yanılgıdır. Sürdürülebilirlik üç boyut üzerine kuruludur (www.mcgill.ca):

- Çevresel sürdürülebilirlik: İnsanlığın tüketim oranı doğanın yenilenme oranını aşmadığında ve insanlığın kirlilik yaratma ve sera gazı salma oranı doğanın yenilenme oranını aşmadığında gerçekleşir.

- Sosyal sürdürülebilirlik: Bir toplumun evrensel insan haklarını koruyabilmesi ve insanların sağlık, eğitim ve ulaşım gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesidir. Sağlıklı toplumlar kişisel, çalışma ve kültürel haklara saygı gösterilmesini ve tüm insanların ayrımcılığa karşı korunmasını sağlar.

- Ekonomik sürdürülebilirlik: Dünyanın dört bir yanındaki insan topluluklarının bağımsızlıklarını koruyabilmeleri ve ihtiyaçlarını karşılamak için gereken kaynaklara erişebilmeleridir. Bu da güvenli geçim kaynaklarının herkes için mevcut olduğu anlamına gelir.

Şekil 1. Sürdürülebilirliğin Boyutları

Kaynak. Purvis et.al., 2019

KÜRESEL DENİZ TAŞIMACILIĞINDA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK: YEŞİL KORİDORLAR

Denizcilikte yeşil koridorlar, sıfır emisyonlu gemiciliğin fizibilitesinin kamu ve özel sektör eylemleriyle katalize edildiği belirli ticaret rotaları olarak tanımlanmaktadır. Bu yönüyle yeşil koridorlar, denizcilik sektörünün karbonsuzlaştırma planlarının hızla merkezi haline gelmiştir (Annual Progress Report on Green Shipping Corridors, 2023).

Sıfır emisyonlu deniz taşımacılığının fizibilitesinin kamu ve özel sektör tarafından katalize edildiği belirli ticaret rotaları olan yeşil koridorlar, yakıtları, gemileri ve altyapıyı koordineli bir şekilde test edip uygulayarak deniz taşımacılığının sıfır emisyona geçişini hızlandırabilir ve sektörün enerji dönüşümünün geri kalanının kilidini açmak için gereken bilgiyi üretebilir. Yeşil denizcilik koridorlarının sektörün karbonsuzlaştırma araç setindeki bir araç olarak önemi, Uluslararası Denizcilik Örgütü'nün 2023 Sera Gazı Stratejisi ile pekiştirildi. Temmuz ayında kabul edilen güncellenmiş strateji,

sektörden kaynaklanan emisyonların azaltılması için 2040 yılına kadar %70-80 oranında azaltım ve 2050 yılına kadar veya bu tarih civarında tam karbonsuzlaştırma dahil olmak üzere iddialı hedefler belirliyor. Strateji ayrıca 2030 yılına kadar sıfır veya sıfıra yakın emisyonlu yakıtların %5-10 oranında benimsenmesini bir kilometre taşı olarak tanımlamaktadır. Bu hedeflere ulaşmak için sıfır emisyonlu denizcilik teknolojileri, standartları, altyapısı ve iş modellerinin bu on yılın sonuna kadar olgunlaşmış olması gerekmektedir. Yeşil koridorlar, bu olgunlaşmayı gereken ölçekte ve hızda desteklemek için ideal adaylardır (<https://globalmaritimeforum.org>).

Mevcut koridor girişimleri tarafından benimsenen yaklaşımlarda farklılıklar olsa da, yeşil koridor gelişimi için ortak bir süreç belirginleşmeye başlamıştır. Diğer büyük endüstriyel projeler gibi, bu da birkaç ayrı aşamadan oluşmaktadır (Annual Progress Report on Green Shipping Corridors, 2023):

- **Başlangıç:** Bu aşama, belirli bir coğrafyada yeşil bir koridorun keşfedilmesine yönelik ortak bir ilgiyle birbirine bağlanan çekirdek bir paydaş grubunun oluşturulmasıyla başlar. Bu grubun karşı karşıya olduğu ilk görevler, temel yönetim üzerinde anlaşmak, ortak bir vizyon üzerinde uyum sağlamak ve işbirliği için bir çalışma planı oluşturmaktır. Bu, odaklanılacak belirli nakliye rotasını belirlemek için bir platform sağlar. Önceden var olan uyum düzeyinin yüksek olduğu veya hızlı eyleme vurgu yapıldığı durumlarda, bu karar aşağıdan yukarıya bir girişime dayanabilir. Aşama, ya seçilen koridorun daha derinlemesine araştırılması için bir anlaşmaya varılması ya da işbirliğinin sona erdirilmesi ve çabaların diğer fırsatlara yeniden odaklanması kararıyla sona erer.

- **Planlama:** Bu aşamadaki ana faaliyet, seçilen koridor için bir yakıt odağı (başlangıç aşamasında kararlaştırılmamışsa), ortak uygulama hedefleri ve güzergah üzerinde bunlara ulaşmak için gereken ortak eylemleri içeren bir uygulama planının birlikte geliştirilmesidir. Fizibilite değerlendirmeleri (koridorun kurulması için teknolojik, düzenleyici ve ticari gerekliliklerin incelenmesi) süreci desteklemek

için kullanılır. Bu, paydaş grupları, daha geniş değer zinciri ve politika yapıcılar arasındaki stratejik tartışmaları içerir. Politika katılımının amacı, koridorun değerini anlatmak, politika destek alanlarının ana hatlarını belirlemek ve uygulamaya yardımcı olacak potansiyel politika önlemlerini tespit etmektir. Planlama aşaması, paydaş grubunun bir kısmının veya tamamının koridoru hayata geçirmeye yönelik olumlu bir karar alması ve öncelikli olarak ticari öncesi aşamadan ticari işbirliği biçimlerine geçilmesiyle sona erer.

- Yürütme: Bu aşamada, koridorda sıfır emisyonlu gemilerin çalışmasını mümkün kılacak çeşitli teknik, düzenleyici ve ticari adımlar atılmaktadır. Uygulama, mevcut koridor çabalarının sınırını temsil eder ve ele alınacak belirli engellere ve eylemlere bağlı olarak farklı yaklaşımların ortaya çıkması muhtemeldir. Aşama, iş vakası onayları alındıktan, sözleşmeler ve devirler imzalandıktan ve gerekli izinler alındıktan sonra sona erer. Hiçbir girişim bu aşamaya tam olarak girmemiş olsa da, birkaçı planlamaya paralel olarak yürütme unsurlarına başlamıştır. Bu durum, gemilerin inşası, yakıt ikmal altyapısı ve yakıt üretimi için bir ila üç yıllık teslim sürelerine uyum sağlayacak ve geliştirme için zaman içerecek olan operasyon zaman çizelgesini kolaylaştıracaktır.

- Operasyon: İşletme aşamasında, ilgili altyapı, standartlar ve sözleşmelerle desteklenen ilk sıfır emisyonlu gemiler suya iner. Bu aşamadan sonra yaygınlaşmanın ölçeklenmesi beklenmektedir. Bu aşamanın bir sonu yoktur. Ancak başarının bir işareti de koridorların eninde sonunda kendilerini geçersiz kılmasıdır; bir zamanlar yeşil bir koridor olan şey, giderek büyüyen küresel bir ağ içinde sıfır emisyonlu bir nakliye rotası haline gelir. Bu sürecin bir parçası olarak, ortak girişimler, talep havuzları ve hedeflenen politika desteği gibi ısmarlama düzenlemeler, daha geleneksel emsallerine uygun ticari düzenlemeler ve standartlaştırılmış düzenleyici rejimler lehine aşamalı olarak ortadan kaldırılabilir.

Küresel Denizcilik Forumu'nun Aralık 2023'te yayınlanan son yıllık raporunda 44 yeşil nakliye projesi önerilmiştir. Bunlara hem kısa

deniz hem de derin deniz rotaları dâhildir. Yeşil koridor örneklerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (www.polestarglobal.com):

- Avustralya-Japonya Demir Cevheri rotası: Net bir paydaş manzarası ve güçlü siyasi iş birliği ile bu rota, gelecek vaat eden bir yeşil nakliye koridoru olarak öne çıkmaktadır. Japonya'ya ihraç edilen Avustralya cevherinin %90'ı, net sıfır emisyon elde etmeye adanmış şirketlerden gelmektedir. Bu nedenle, bu rota boyunca emisyon azaltımına yönelik önemli bir talep söz konusudur. Bu rota için en umut verici yakıt yolu sıfır emisyonlu amonyaktır. İlk amonyak kapasiteli motorların 2025 yılına kadar piyasada olması beklenmektedir.

- Kuzeydoğu Asya-ABD araba taşıyıcısı rotası: Bu rota boyunca, nakliye şirketleri ve kargo sahipleri net sifıra geçişe öncülük etme isteğini göstermektedir. Yine de, gemilerin alternatif pazarlara sık sık yönlendirilmesi bir zorluk teşkil etmektedir. Bu yeşil nakliye koridorunun sürdürülebilir bir alternatif yakıt olarak yeşil amonyağı tercih etmesi beklenmektedir.

- Portekiz-Brezilya rotası: Yeşil hidrojen, bu nakliye koridoru boyunca tercih edilen alternatif yakıt olarak vurgulanmaktadır. Bu koridor, rota boyunca limanlara uğrayan gemilere yeşil yakıtlara ve enerjiye erişim sağlayacaktır.

- Şanghay-Long Beach rotası: Los Angeles, Long Beach ve Şanghay Limanları, dünya çapındaki büyük nakliye hatları ve kargo sahipleriyle iş birliği yaparak Şanghay-Longbeach yeşil nakliye koridoru için bir Uygulama Planı Anahattı hazırlamıştır. Bu stratejik plan, küresel olarak en yoğun konteyner nakliye rotalarından biri boyunca emisyonları azaltmayı amaçlamaktadır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Denizcilikte sürdürülebilirliği yeşil koridorlar aracılığıyla sağlama konusunda en önemli unsurlardan biri öncelikle işbirliğine hazır olmak ve ardından bu sürece hazır olmak, denemeye hazır olmak ve öğrenmeye hazır olmaktır. Çünkü doğası gereği deniz ticareti küresel bir operasyondur. Bu operasyonun içinde limanlar ve gemiler

başta olmak üzere, gemi sahipleri ve işletmecileri ile bu alandaki pek çok faydalanıcının bulunduğu geniş bir çevre yer almaktadır. Tüm bu çevre gerekli işbirliğini sağladığı takdirde, karbonsuzlaşmayı da beraberinde getiren yeşil koridorlar, denizcilikte sürdürülebilirliğin önemli yöntemlerinden biri haline gelebilecektir.

Bundan sonra sektörü bekleyen asıl mesele, bu sürecin nasıl hızlandırılacağı ve bu alanda nasıl daha iyi olunabileceğinin öğrenilmesidir. Bunun için ise hem kamu hem de özel sektör gerek zaman ve enerjisini gerekse uzmanlık alanını ve işbirliğini uygun koşullarda bir araya getirmelidir. Sonuç olarak tüm limanların ticareti geliştirme ve bunu da çevre dostu bir şekilde yapma istekleri düşünüldüğünde, yeşil koridorların mümkün olan en kısa sürede sıfır emisyonu ulaşmayı hedefleyen belirli rotalar olacağı aşikârdır.

KAYNAKÇA

Purvis, B., Mao, Y. & Robinson, D. Three pillars of sustainability: in search of conceptual origins. *Sustain Sci* **14**, 681–695 (2019).
<https://doi.org/10.1007/s11625-018-0627->

Annual Progress Report on Green Shipping Corridors, Global Maritime Forum, 2023.

<https://www.worldshipping.org/sustainable-shipping>

<https://www.worldbank.org/en/topic/transport/brief/sustainable-development-in-shipping-and-ports>

<https://www.mcgill.ca/sustainability/files/sustainability/what-is-sustainability.pdf>

<https://globalmaritimeforum.org/green-corridors/>

<https://www.polestarglobal.com/resources/green-shipping-corridors/>

BÖLÜM 1

DİJİTAL DÜNYADA Z KUŞAĞI: TÜKETİCİ PSİKOLOJİSİ

Doç. Dr. Azize ŞAHİN¹

Öğr. Gör. Aysun ŞAHİN²

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.14584549>

---

¹ İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi, e-posta: azize.sahin@istanbul.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3115-6812

² Düzce Üniversitesi, Düzce Meslek Yüksekokulu, e-posta: aysunsahin@duzce.edu.tr, ORCIDID: 0000-0003-3285-1232

1. GİRİŞ

1997 ile 2012 yılları arasında doğan Z Kuşağı (veya Gen Z), 2,5 milyar insanı aşarak küresel nüfusun yaklaşık %23'ünü temsil eder (Euromonitor, 2023). Buna göre, dünya nüfusunun yaklaşık üçte birini oluşturarak kültür ve ekonomi üzerinde büyük etkiye sahip bu kuşak, alfa kuşağından önce gelen niceliksel olarak da en büyük olan demografik grubu oluşturmaktadır. Bu nesil iyi eğitilmiş, bireyci, açık fikirli, pragmatik, sosyal bilinçli, değer odaklı, fiyat bilincine sahip, yenilikçi ve yaratıcıdır (Priporas, Stylos ve Fotiadis, 2017; Euromonitor International, 2023). Z Kuşağı kimliği dijital çağ, iklim kaygısı, değişen finansal ortam ve COVID-19 etikleriyle şekillenmiştir. İnternetle büyüyen ilk kuşak olmalarıyla da 'dijital yerliler' olarak bilinirler (Harari, Sela ve Bareket-Bojmel, 2023).

Ekonomik istikrarsızlık ve finansal güvencesizlik nedeniyle, bu neslin, 20'li yaşlarındaki Baby Boomers kuşağına kıyasla %86 daha düşük bir satın alma gücü bulunmaktadır (Gupta, 2022). Son araştırmalar, Z kuşağı tüketicilerinin harcamalar konusunda temkinli davrandıkları ve vizyonlarını kendileri için önemli olan temel konularla uyumlu hale getiren, özgün markalar arayışı içinde oldukları için markalarla karmaşık bir ilişkileri olduğunu ortaya koymaktadır (Sharma, Ueno, Dennis, ve Turan, 2023). Z kuşağı markalarla olan ilişkilerinde hakikat, özgünlük ve etik arayışlarıyla ayırt edilmektedir (Chang ve Chen 2021; Şahin, 2014). Markalar, Z Kuşağı ile başarılı bir ilişki kurmak için şeffaf olarak güvenlerini kazanmaları ve kontrolü onlara vermeleri gerekmektedir (Şahin, Az., 2022c). Bu yönde tüketici olarak görüşlerine önem ve değer verilmesi, kişisel bilgilerinin gizliliği ve markaların kendileriyle ilişkileri onların tercihlerine göre olmasını önemsemektedirler (Shieh, Ling, ve Liu 2024; Şahin, Az., 2022).

Mevcut literatüre göre, Z kuşağı tüketicilerini tanımlayan dört özellik vardır: (1) yeni teknolojilere ilgi; (2) kullanım kolaylığına önem verme; (3) güvende hissetme arzusu ve (4) karşılaştıkları gerçekliklerden geçici olarak kaçma isteği (Fazal-e-Hasan, Amrollahi, Mortimer, Adapa, ve Balaji, 2021; Priporas vd., 2017). Z kuşağı, siyasi, sosyal, teknolojik ve ekonomik değişimleri kapsayan çok çeşitli

olaylara tank olarak bunların da ekonomik ve sosyal etkilerini yaşamaktadırlar (Şahin, Az. 2021; Şahin, Ay., 2022).

Ayrıca, Gen Z tüketicileri, ilk “dijital yerliler” olarak kabul edilmektedir (Ameen vd., 2021; Şahin, Az. ve Şahin, Ay., 2017). Bu nedenle işletmeler, markalarıyla bu zorlu tüketici grubuna ulaşmak için giderek daha fazla yeni nesil teknolojilere odaklanmaktadırlar (Ameen, Tarhini, Reppel ve Anand 2021; Şahin, vd., 2016). Bu teknolojilere örnek olarak yapay zekâ (YZ), metaverse, artırılmış gerçeklik, sanal gerçeklik, robotik ve biyometrik sistemler verilebilir (Zhu, Han, Wang, Wang, ve Pu, 2024). Dijital yerlilerin psikolojisi ve yeni nesil teknolojiler konusu literatürde giderek daha fazla ilgi görmektedir. Örneğin, Mason vd. (2022), Z Kuşağı tüketicileri arasında akıllı telefon bağımlılığı ile çevrimiçi zorlayıcı satın alma arasında bir ilişki olduğunu ve bu ilişkide ruh hali, düzenleyici davranışlar ve akış deneyimlerinin güçlendirici faktörler olarak rol oynadığını ortaya koymuştur (Şahin vd., 2011; 2012). Ayrıca, sosyal medya, sohbet botları ve artırılmış gerçeklik gibi çeşitli teknoloji türlerinin, Z Kuşağı’ndaki tüketicilerin özellikle kadınların beden imajını, özgüvenini ve satın alma davranışlarını şekillendirmede önemli bir rol oynadığını ortaya koymuştur (Ghali, Rather ve Khan 2024; Zhu vd. 2024; Sahin, 2022a) Bununla birlikte, Z kuşağı turistlerinin, destinasyon seçerken sosyal medya pazarlama faaliyetlerinin özelliklerine daha duyarlı olduklarını ve diğer nesillerle karşılaştırıldığında arzuladıkları bir destinasyonu ziyaret etme olasılıklarının daha yüksek olmaktadır (Ghali, Rather ve Khan 2024; Günsel vd., 2017; Zhu vd., 2024).

2. Z KUŞAĞININ FARKLILAŞAN ÖZELLİKLERİ

Dijitalleşmiş bir dünyada büyüyen bu Z Kuşağı, daha yaşlı gruplara kıyasla farklı alışveriş davranışları sergilemektedir (Chillakuri, 2020; Şahin, Ay., 2022) ve bu da perakende dünyasında tüketici sadakatini güçlendirme ve uzun vadeli karlılığı sürdürme açısından hem zorluklar hem de fırsatlar sunmaktadır (Sahin vd., 2013). Özellikle, Z Kuşağı tüketicilerinin %64’ü özel markalar satın almayı tercih etmektedirler (PLMA Yıllığı, 2023). Ancak sadakatlerini

kazanmak perakendeciler için zor olmaktadır ve %67'si özel markaların farkında ve bunları satın almaya meyillidirler Gen Z'nin küresel harcama gücünün 2030 yılına kadar tahmini 12 trilyon dolar toplamı öngörülmekte, yakın gelecekte perakendecilerin operasyonları üzerinde güçlü bir etkiye sahip olacaklardır (NielsenIQ, 2024; Şahin ve Kitapci, 2013; Zehir vd., 2011). Bu nedenle, Gen Z'nin tüketici davranışlarını şekillendiren tercihleri ve değerleri anlamak ve uyarlamak, perakendecilerin günümüzün rekabetçi dünyasında sürdürülebilir uzun vadeli rekabet gücü için gereklidir (Şahin, Ay., 2022).

Mevcut araştırmalar, Z Kuşağı tüketicilerinin ihtiyaç ve tercihlerinin diğer nesillerden farklı olması nedeniyle karmaşık bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Mason vd., 2022; Sharma vd., 2023). Z kuşağı, zorlu ve sürekli değişen bir küresel ortamda doğmuş olup bu durum onları önceki nesillere göre finansal, sosyal ve siyasi açıdan daha bilinçli hale getirmiştir. Bu nedenle, bu neslin davranışları belirgin özelliklerle yakından ilişkilidir (Bresler, Galiullina, ve Gerasimova, 2020; Dimock, 2019; Dolot, 2018).

Z Kuşağı, dijital yerliler olarak gelişmiş teknolojilerin yaratıcı kullanımı ve sosyal medya paylaşımlarına yüksek oranda değer vermektedir (Bresler vd., 2020; Şahin, Az., 2021). Ayrıca, ilgi çekici deneyimler arayışında olmalarıyla eski ve yeni teknolojileri birleştirme eğilimindedirler. (Okan ve Şahin, 2016; Şahin, 2011).

Literatürdeki araştırmalar, Z Kuşağı'nın hem gerçek hem de sanal dünyada yaşadığını vurgulamaktadır (Okan ve Şahin, 2016). Bu kuşak, bu iki dünya arasında kolaylıkla geçiş yapabilmektedir çünkü onları birbirini tamamlayıcı olarak algılamaktadır (Şahin, Az.ve Şahin, Ay., 2017). Bu durumun bir sonucu olarak, Z Kuşağı ihtiyaç duydukları bilgilere kolayca erişebilmekte ve doğrulayabilmektedir. Aynı zamanda bilgiyi hızlıca başkalarıyla paylaşmaktadırlar. Bu nesilde iletişim işleme süreklidir, çünkü geniş bir yelpazede iletişim araçları veya sosyal medya kullanmaktadırlar. Aktif sosyal medya kullanıcılarının birçok bağlantısı vardır ve günlük ilişkilerini büyük ölçüde bu kanallar üzerinden yürütmektedirler (yüz yüze görüşmeler de onlar için önemlidir; ancak çevrimiçi bağlantılarını sürdürmek de eşit derecede

önemli bir role sahiptir (Şahin vd., 2016; Şahin, 2022c). Z Kuşağı farklı mobil cihazlar kullanmakta, gerçeklik, çevre ve yaşadıkları ortam hakkında yorum yapmaktadır; görüşlerini ve tutumlarını bloglar ve internet forumları üzerinden ifade etmekte, fotoğraf (Instagram, Pinterest, X) ve video (YouTube, Instagram, tik-tok) paylaşmaktadır. Z Kuşağı yalnızca internetin içeriğini kullanmakla kalmayıp aynı zamanda onu üretmekte ve kontrol etmektedir (Dolot, 2018; Şahin, Az.ve Şahin, Ay., 2017; Şahin vd., 2017). Bu nesil, kendini ifade etmenin tek bir yoluna bağlı kalmadan kendini rahat hisseder. Otantik veya özgün olma arayışları, daha büyük bir ifade özgürlüğü ve farklı insan türlerini anlama konusunda daha fazla açıklık yaratmaktadır.

Dijital yerliler olarak bilinen Z kuşağını anlamak için özsaygı, benlik imajı, akran etkisi, kendini ifşa, materyalist değerler ve stres gibi psikolojik ve sosyal kavramlar oldukça önemlidir (Dolot, 2028; Raslie, 2021). Ayrıca dışa dönüklük/içe dönüklük, sorumluluk, belirsizliğe tolerans, nevroitiklik, narsisizm, kaygı ve sosyal zevk gibi kişilik değişkenleri bu tüketici grubu ile yakından ilişkilidir (Bresler vd., 2020). Ayrıca, yalnızlık ve sosyal destek gibi sosyal değişkenler (Gentina ve Chen, 2019) dijital yerlilerin teknoloji ile etkileşimini de güçlendirmektedir.

Dijital yerliler arasında materyalist değerler, istikrarsız özsaygı ve güvensizlik duygularını telafi edebilir ve referans grubu içinde sosyal statüyü korumaya yardımcı olabilir. Ayrıca genç materyalizmi (gençlerin maddi nesnelere edinme ve sahip olmaya verdikleri değer), teknolojiye olan problemliliğin birincil bir öncülüdür. Önceki çalışmalar, materyalizmin bağımlılık yaratan satın alma (Francis ve Hoefel, 2018; Mason vd., 2022) ve problemliliği teknoloji kullanımı gibi bağımlılık davranışlarına yol açtığını göstermiştir (Pangestu, ve Karnadi, 2020). Bu genç nesilde daha yüksek düzeyde materyalizm ve narsisizm, teknoloji bağımlılığına yol açabilir (Albescu, 2022).

Gen Z, 2008'de başlayan küresel finansal krizi yaşamış; birçok kişi, krizin hane halkı üzerindeki olumsuz etkilerini deneyimlemiş ve bunun arkadaşlar, aileler ve işletmeler üzerindeki yansımalarını görmüştür (Koulopoulos ve Keldsen, 2016). Bu tarihsel olay, Z Kuşağı

tüketicilerini daha fazla değer bilinci güden alışverişlere yöneltmiş olabilir. Gen Z tüketicileri, satın alma fiyatının ufak bir yüzdesini bile tasarruf edebilmek için ürünler hakkında geniş çaplı aramalar yaparak indirim ve promosyonlar aramaktadır (Priporas vd., 2017). Mağazalarda alışveriş yaparken mobil uygulamaları kullanarak çevrimiçi daha iyi bir fiyat bulmaları, çevrimiçi perakendecilerin sunduğu fiyat şeffaflığı tarafından teşvik edilmektedir (Koulopoulos ve Keldsen, 2016; Şahin, Az., 2022a; Şahin, Ay., 2022).

Z kuşağı tüketicilerinin satın alma kararlarında kalite, marka, moda, eğlence ve haz odaklılık ile birlikte fiyat odaklılık önemli yer tutmaktadır. Ancak fiyat ve kalite dengesi Z kuşağı tüketicilerinin satın alma kararlarında daha baskın bir etkiye sahiptir (Şahin ve Şen, 2016; Şahin, 2022a). Ayrıca, Z kuşağının satın alma kararlarını sosyal medya ünlüleri de önemli ölçüde şekillendirmektedir (Gümüş, 2020).

Z kuşağı, ruh sağlığını “orta” ya da “zayıf” olarak bildirme olasılığı en yüksek olan nesildir (Harari, Sela ve Bareket-Bojmel 2023). Diğer nesillere kıyasla en yüksek depresyon teşhis oranına ve ardından kaygıya sahiptirler (Harari, Sela ve Bareket-Bojmel 2023). Artan yaşam maliyetleri, Covid-19 kapanmaları, Ukrayna ve Gazze’deki savaşlar, kemer sıkma politikalarının uzun vadeli etkileri, iklim krizi, okullardaki baskılar, azınlıklara karşı önyargı, sosyal medya ve akıllı telefonların yükselişi, geleneksel alışveriş şeklinin değişimiyle çevrimiçi alış-verişin yaygınlaşması ve modern hayatın giderek karmaşıklaşması bu kuşağın daha depresyon eğilimli olmasına neden olmaktadır (Şahin, 2022b).

12-26 yaş arası Z Kuşağı bireylerinin neredeyse yarısı (%47) sıklıkla ya da sürekli olarak kaygılı hissederken, her beş kişiden birinden fazlası (%22) sık sık veya sürekli olarak depresif hissetmektedir. Bu duygusal durumlar, bu yaş grubundaki birçok kişinin bildirdiği düşük özsaygının temel etkenlerinden biri olarak görülmektedir. Sürekli kaygı ve depresyon hisleri, olumsuz bir benlik algısına ve bireyin yeteneklerine ve değerine olan güven eksikliğine yol açabilmektedir.

Z kuşağı sosyallik ve yalnızlık paradoksunda yaşamaktadır. Z Kuşağı sanal dünyada aşırı derecede bağlantılı ama gerçek dünyada sosyal olarak kopuk durumdadır. İnternet, cep telefonları ve video oyunları yeni bağlantılar ve fırsatlarla dolu bir çoklu gezegenlerden oluşan bir dünya sunmaktadır. Ancak, dijital etkileşimler fiziksel dünyada duygusal düzeyde bağ kurma ihtiyacının yerini almayı başaramamaktadır. Bu nedenle Z kuşağı ve Milenyum Kuşağı genellikle en yalnız nesiller olarak tanımlanır (Chmiel, 2024). Yalnızlık, nicelik veya nitelik açısından tatmin edici sosyal ilişkilerin eksikliğini yansıtır ve bu durum rahatsızlık ve sıkıntı hisleriyle birlikte gelir (Harari vd. 2023). Zaman zaman yalnızlık hissi yaygın bir insan deneyimi olsa da, sık sık yalnızlık hissetmenin hem fiziksel hem de zihinsel sağlık için olumsuz sonuçlarla yakından ilişkili olduğu bulunmuştur (Chmiel, 2024).

Z kuşağının yaşamlarının tüm boyutlarında kolaylık arayışı, onların sosyal etkileşimleri ortadan kaldırarak yalnızlık yaratmaktadır. Bu da doğal olarak insanın sosyal bir varlık olma temasından yoksun bir dünya sunmaktadır. Süpermarket alışverişlerinin çevrim içi olması veya gerçek dünyadaki market kasiyerlerinin yerine dijital ödeme noktalarının alması Z kuşağı tüketicilerini alış-veriş sosyallüğinden uzaklaştırmaktadır. Siparişle market, yemek vb. birçok hizmetlerin çevrimiçi sunulması, alışverişlerini evden çıkmadan gerçekleştirmektedirler. Ayrıca, Z kuşağının evden çalışmasıyla çalışma ortamındaki diğer bireylerle sadece dijital ekranlar aracılığıyla iletişim kurmaktadır. İş ve ev dışında bir sosyal alan olan “üçüncü mekânların” yok olması, bu sorunu daha da kötüleştirmektedir. Gençlik kültürünün kafeler, kulüpler, kütüphaneler ve parklar gibi alanlarda zengin bir geçmişi olmasına rağmen zayıflamaktadır. Ancak bugün birçok genç, bu tür fiziksel deneyimlerin maliyetinin artması nedeniyle bu alanlardan dışlandığını hissediyor. Sanal dünya, fiziksel dünyada erişilemeyen yaratıcılık ve kendini ifade için bir araç haline gelmektedir (Pangestu ve Karnadi, 2020; Chmiel, 2024). Böylece, giderek yalnızlaşan bir Z kuşağı gelişirken aynı zamanda bu paradoksal yaşamda depresyona daha eğilimli bir durum sergilemektedirler.

Çünkü, Z kuşağı daha önceki kuşaklara göre psikolojik dayanıklılığı veya sağlamlığı daha düşük düzeydedir (Chmiel, 2024).

Yalnızlığın yanı sıra, Z kuşağı düşük güven ve düşük özsaygı ile ilişkilendirilmektedir (Duger, 2021; Nabilla ve Salim, 2023). Harari vd. (2023), Z Kuşağı'ndaki kadınlar ve genç kızlar arasında düşük özsaygının depresyon, kaygı, kendine zarar verme davranışları ve diğer ruh sağlığı sorunları riskini artırabileceğini ortaya koymuştur. Bu nesilde beden imajı, özsaygı, benlik kavramı ve zihinsel sağlık ile yakından bağlantılıdır (Harari vd. 2023; Sukoco, Purnomo ve Hadiwijoyo, 2022; Şahin, 2021a). X ve Y gibi önceki nesil kadınlarıyla karşılaştırıldığında, Z kuşağı kadınlarının öz güveni daha düşüktür ve tutum ve davranış açısından daha riskten kaçınan bir yapıya sahiptirler (Duger, 2021). Ayrıca genç kadınlarda düşük özsaygı, sosyal medyayı gerçek bir sosyal yaşamı yansıtmayan şekillerde kullanmakla ilişkilendirilmiş olup bu durum, onların güvenini daha da azaltabilir (Sukoco vd., 2022).

Z kuşağı tüketicileri, satın aldıkları ürünleri sağlayan firmaların sürdürülebilirlik ve kurumsal sosyal sorumluluk politikalarıyla özellikle ilgilenmektedir (Narayanan, 2022; Şahin vd., 2016). Bu nesil, çevre bilincine sahip bir toplumun gelişiminde önemli bir rol oynamakta olup, yeşil satın alma davranışları ve yeşil pazarlama içeriğine tepkileri açısından gelecekteki toplumun olası bir örneğini sunmaktadır (Francis ve Hoefel, 2018; Şahin, 2021b). Önceki nesillerle karşılaştırıldığında, Z kuşağı tüketicileri çevresel eğilimlerden fırsatçı şekilde yararlanan firmalara daha şüpheli yaklaşmaktadır (Gentina ve Tang, 2024). Gerçek değişim ihtiyacını yansıtarak Birleşmiş Milletler'in Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinden biri "sürdürülebilir tüketim ve üretim modellerini sağlamak" tır. Artan çevresel kaygılar ve çevresel olarak sorumlu davranışlara yönelik baskılar, çevre yönetimini birçok şirketin gündeminde üst sıralara taşımıştır (Meet 2024 vd.; Grewal vd., 2024).

3. SONUÇ

Bu çalışmada genel olarak dünya nüfusunun yaklaşık üçte birini temsil eden Z kuşağı tüketicilerinin yapısı incelenmiştir. Z kuşağının tüketici davranışlarını çeşitli açılardan inceleyen çalışmalar olmasına rağmen, bu çalışma güncel gelişmeleri içeren çalışmaları da dahil ederek genişletilmiş bir literatür incelemesiyle alana katkı sağlamaktadır. Özellikle son yıllarda gelişen olaylar ve teknolojiler bu kuşağı etkileyerek karmaşıklaşan tüketici davranışları ortaya çıkmıştır. Bu çalışma, perakendeciler için bu kuşağın tüketicilerini anlamak, markalarına yönelik daha doğru, etkin ve başarılı stratejiler geliştirmelerine yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Albescu, A. R. (2022). Generation Z and the age of technology addiction. *Romanian Cyber Security Journal*, 4(1), 13-22.
- Ameen, N., Tarhini, A., Reppel, A., & Anand, A. (2021). Customer experiences in the age of artificial intelligence. *Computers in Human Behavior*, 114, 106548. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106548>
- Beheshti, M., Mladenović, D., Sadraei, R., & Zare Ravasan, A. (2024). From the final frontier to the metaverse: Exploring the role of sharing economy principles in revolutionizing space tourism. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*. <https://doi.org/10.1108/IJCHM-2023-0196>
- Bresler, M., Galiullina, S., & Gerasimova, D. (2020). Transformation of the values of Generation Z-residents of the digital society of sustainable development. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 208, p. 09043). EDP Sciences. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202020809043>
- Chang, Y. W., & Chen, J. (2021). What motivates customers to shop in smart shops? The impacts of smart technology and technology readiness. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 58, 102325. <https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2020.102325>
- Chmiel, M. (2024). Loneliness, office space arrangement, and mental well-being of Gen Z PR professionals: Falling into the trap of an agile office? *Journal of Communication Management*. <https://doi.org/10.1108/JCOM-2023-0115>
- Dimock, M. (2019). Defining generations: Where Millennials end and Generation Z begins. *Pew Research Center*. <https://www.pewresearch.org>
- Dolot, A. (2018). The characteristics of Generation Z. *E-mentor*, 74(2), 44-50.

- Duger, Y. S. (2021). The effect of individualism and collectivism and self-confidence on motivation to lead: A study on generation Z as a potential workforce. *PressAcademia Procedia*, 13(1), 42-47.
- Euromonitor International. (2023). *Understanding Generation Z: Key trends, behaviors, and characteristics*. Euromonitor International.
- Fazal-e-Hasan, S. M., Amrollahi, A., Mortimer, G., Adapa, S., & Balaji, M. S. (2021). A multi-method approach to examining consumer intentions to use smart retail technology. *Computers in Human Behavior*, 117, 106622. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106622>
- Francis, T., & Hoefel, F. (2018). True Gen: Generation Z and its implications for companies. *McKinsey & Company*.
- Franke, C., & Groeppel-Klein, A. (2024). The role of psychological distance and construal level in explaining the effectiveness of human-like vs. cartoon-like virtual influencers. *Journal of Business Research*, 185, 114916. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2023.114916>
- Gentina, E., & Tang, T. L. P. (2024). Youth materialism and consumer ethics: Do Gen Z adolescents' self-concepts (power and self-esteem) vary across cultures (China vs. France)? *Ethics & Behavior*, 34(2), 120-150. <https://doi.org/10.1080/10508422.2023.2198855>
- Ghali, Z., Rather, R. A., & Khan, I. (2024). Investigating metaverse marketing-enabled consumers' social presence, attachment, engagement, and (re)visit intentions. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 77, 103671. <https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2023.103671>
- Grewal, D., Kopalle, P. K., & Hulland, J. (2024). Addressing the greatest global challenges (UN SDGs) with a marketing lens. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 1-10.

- Gümüş, N. (2020). Z kuşağı tüketicilerin satın alma karar tarzlarının incelenmesi. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 15(58), 381-396.
- Günsel, A., Polat Üzümcü, T., & Şahin, A. (2017). Konaklama işletmelerinde deneysel pazarlama ve duygusal emek.
- Harari, T. T. E., Sela, Y., & Bareket-Bojmel, L. (2023). Gen Z during the COVID-19 crisis: A comparative analysis of the differences between Gen Z and Gen X in resilience, values, and attitudes. *Current Psychology*, 42(28), 24223-24232. <https://doi.org/10.1007/s12144-023-04523-4>
- Koulopoulos, T., & Keldsen, D. (2016). *Gen Z effect: The six forces shaping the future of business*. Routledge.
- Mason, M. C., Zamparo, G., Marini, A., & Ameen, N. (2022). Glued to your phone? Generation Z's smartphone addiction and online compulsive buying. *Computers in Human Behavior*, 136, 107404. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2022.107404>
- Meet, R. K., Kundu, N., & Ahluwalia, I. S. (2024). Does socio-demographic, greenwashing, and marketing mix factors influence Gen Z purchase intention towards environmentally friendly packaged drinks? Evidence from an emerging economy. *Journal of Cleaner Production*, 434, 140357. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2023.140357>
- Nabilla, R. H. A., & Salim, A. (2023, August). Self-confidence in Generation Z. In *Proceeding of International Conference on Psychology, Health, and Humanity* (Vol. 1, pp. 139-148).
- Okan, E. Y., & Şahin, A. (2016). İnternet kullanımı motivasyonlarının elektronik ağızdan ağıza iletişim (E-WOM) ile ilişkisi üzerine ampirik bir araştırma. *Global Media Journal: Turkish Edition*, 7(13).
- Pangestu, S., & Karnadi, E. B. (2020). The effects of financial literacy and materialism on the savings decision of Generation Z Indonesians. *Cogent Business & Management*, 7(1), 1743618. <https://doi.org/10.1080/23311975.2020.1743618>

- Pichler, S., Kohli, C., & Granitz, N. (2021). DITTO for Gen Z: A framework for leveraging the uniqueness of the new generation. *Business Horizons*, 64(5), 599-610. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2021.05.004>
- Priporas, C. V., Stylos, N., & Fotiadis, A. K. (2017). Generation Z consumers' expectations of interactions in smart retailing: A future agenda. *Computers in Human Behavior*, 77, 374-381. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2017.01.058>
- Raslie, H. (2021). Gen Y and Gen Z communication style. *Studies of Applied Economics*, 39(1).
- Sharma, P., Ueno, A., Dennis, C., & Turan, C. P. (2023). Emerging digital technologies and consumer decision-making in the retail sector: Towards an integrative conceptual framework. *Computers in Human Behavior*, 148, 107913. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2023.107913>
- Shieh, C. H., Ling, I. L., & Liu, Y. F. (2024). The role of privacy-related factors in consumer perceptions of smart advertising. *Journal of Service Theory and Practice*, 34(2), 216-241. <https://doi.org/10.1108/JSTP-2023-0214>
- Sorosrungruang, T., Ameen, N., & Hackley, C. (2024). How real is real enough? Unveiling the diverse power of generative AI-enabled virtual influencers and the dynamics of human responses. *Psychology & Marketing*. <https://doi.org/10.1002/mar.21675>
- Sukoco, N. D., Purnomo, D., & Hadiwijoyo, S. S. (2022). The effect of body shaming on the existence of Generation Z confidence.
- Şahin, A. (2011). Marka deneyimi ve iletişiminin marka sadakatine etkisinde marka ilişki kalitesinin rolü. *Yayımlanmamış doktora tezi*, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze.
- Şahin, A., Zehir, C., & Kitapçı, H. (2011). The effects of brand experiences, trust and satisfaction on building brand loyalty; an

- empirical research on global brands. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 24, 1288-1301.
- Şahin, A., Zehir, C., & Kitapçı, H. (2012). The effects of brand experience and service quality on repurchase intention: The role of brand relationship quality. *African Journal of Business Management*, 6(45), 11190-11201.
- Şahin, A., Kitapçı, H., & Zehir, C. (2013). Creating commitment, trust and satisfaction for a brand: What is the role of switching costs in mobile phone market? *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 99, 496-502.
- Şahin, A. (2014). Marka değerinde marka-müşteri ilişki kalitesinin rolü: Mobil iletişim sektöründe bir uygulama. *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 91-109.
- Şahin, A., & Kitapçı, H. (2013). Why customers stay: The role of switching costs on the satisfaction-trust-commitment chain. *International Review of Management and Business Research*, 2(4), 908.
- Şahin, A., Kitapçı, H., Şahin, A., Çiğirim, E., & Bayhan, K. (2016). Perceived relationship investment and relationship quality; the mediating role of commitment velocity. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 235, 288-295.
- Şahin, Azize, & Şahin, Aysun. (2017). Reflection of customer-brand engagement on purchase intention in social media. *European Proceedings of Social and Behavioural Sciences*, 34.
- Şahin, A., & Şen, S. (2017). Hizmet kalitesinin müşteri memnuniyeti üzerine etkisi. *Journal of International Social Research*, 10(52).
- Şahin, A. (2022a). Marka güvenilirliği, hizmet kalitesi, değiştirme maliyeti ve ağızdan ağıza (WOM) pazarlama iletişimi arasındaki ilişkiler. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 14(1), 303-322.

- Şahin, Azize. (2022b). Covid-19 korkusu, sosyal medyada tüketicilerin eğlence ve sosyal etkileşim motivasyonları, ruh hali ve satınalma niyeti arasındaki ilişkilerin incelenmesi. In N. Yılmaz (Ed.), *Covid-19 pandemi gölgesinde uluslararası işletmecilik, finans, ticaret ve sigortacılık (Teori, Uygulama ve Tarihi Perspektif)* (ss. 117-136). İstanbul: Efe Akademi Yayınları.
- Şahin, Azize. (2022c). Marka-müşteri ilişki kalitesine marka yenilikçiliği ve algılanan ilişki yatırımının etkileri. In *International Current Research Symposium 2022 (ICRS'22)* (pp. 265-273). Ankara, Türkiye.
- Şahin, Aysun. (2022). Consumer choice and evaluations: The impact of value consciousness on trust and store satisfaction. *Journal of Global Strategic Management*, 16(1).
- Şahin, A. (2021a). Tüketicilerin yüksek fiyat ödeme istekliliği ve olumlu önerme davranışlarını doğrudan iletişim, hizmet kalitesi ve arama maliyetleri nasıl etkiler? *II. International Academician Studies Congress (ASC2021/FALL)*, Karabük, Türkiye, ss. 223-252.
- Şahin, Azize. (2021b). Teknolojik liderlik, kişiselleştirme, marka farkındalığı ve marka değeri arasındaki ilişkiler. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(3), 611-631.
- Sahin, A., Kitapci, H., Altindag, E., & Gok, M. S. (2017). Investigating the impacts of brand experience and service quality. *International Journal of Market Research*, 59(6), 707-724. <https://doi.org/10.2501/IJMR-2017-058>
- Zehir, C., Şahin, A., Kitapçı, H., & Özşahin, M. (2011). The effects of brand communication and service quality in building brand loyalty through brand trust; the empirical research on global brands. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 24, 1218-1231.
- Zhu, Y., Li, J., Han, X., Wang, R., Wang, C., & Pu, C. (2024). Embracing the future: Perceived value, technology optimism

and VR tourism behavioral outcomes among Generation Z.
International Journal of Human-Computer Interaction, 1-15.
<https://doi.org/10.1080/10447318.2023.2231452>

BÖLÜM 3
HALKLA İLİŞKİLER ÇERÇEVESİNDE
BELEDİYELERDE SOSYAL YARDIM FAALİYETLERİ

Esmâ Betül AKILMAK¹

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.14584557>

---

¹Uzman, esmabetultopatan@outlook.com, **ORCID**: 0000-0003-1648-5017

GİRİŞ

Halkla ilişkiler, modern toplumların yönetim yapısında, kamu kurumları ile halk arasında sağlıklı bir iletişim kurmak ve toplumsal ihtiyaçlara yanıt verecek bir yönetim anlayışını benimsemek için kritik bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda, belediyeler gibi yerel yönetimler, buldukları kentlerin gelişimine ve halkın refahına katkı sağlayan hizmetlerin sunulmasında önemli bir rol üstlenirler. Halkla ilişkiler faaliyetleri, belediyelerin topluma daha yakın olmasını sağlarken, yerel yönetimlerin kent halkıyla sağlıklı ve karşılıklı bir iletişim kurmasını destekler. Böylelikle, kamu yararına sunulan hizmetlerin etkinliği artmakta ve halkın belediyelere olan güveni pekişmektedir.

Günümüzde, sosyal belediyecilik kavramı kapsamında yerel yönetimlerin yalnızca fiziki altyapı ve çevre düzenlemesi gibi geleneksel hizmetlerle sınırlı kalmadığı; aynı zamanda sosyal hizmetler, eğitim, kültür ve sosyal yardımlar gibi birçok alanda da sorumluluk üstlendiği görülmektedir. Sosyal belediyecilik, topluma duyarlı, katılımcı ve sosyal sorunlara çözüm üreten bir belediyecilik anlayışını ifade eder. Bu çerçevede, belediyeler toplumsal refahı artırmak, dezavantajlı gruplara destek olmak ve toplumun ihtiyaçlarına daha hızlı ve etkili yanıt verebilmek için sosyal yardım faaliyetlerine ağırlık vermektedir. Bu tür sosyal hizmetler, toplumdaki eşitsizlikleri azaltma, dayanışmayı güçlendirme ve toplumun genel yaşam kalitesini yükseltme amacı taşır.

Sosyal yardımlar ve halkla ilişkiler çerçevesinde yürütülen faaliyetler, kent halkının beklentilerine yanıt vermede ve onların refah düzeyini artırmada belediyelerin etkinliğini ortaya koymaktadır. Bu çalışma, belediyelerin sosyal belediyecilik ve halkla ilişkiler uygulamaları ile topluma sağladığı katkıları incelemeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmada yerel yönetimlerin hizmet sunumundaki rolünü, sosyal belediyecilik ve halkla ilişkiler arasındaki etkileşimi ve bu uygulamaların kent halkı üzerindeki etkilerini ortaya koymayı hedeflemektedir. Aynı zamanda, sosyal belediyeciliğin toplumsal barış,

sosyal adalet ve katılımcı demokrasi anlayışına katkı sağlayan bir yönetim modeli olduğunu vurgulamaktadır.

Bu doğrultuda, halkla ilişkiler ve sosyal yardım hizmetleri, belediyelerin hemşerileriyle daha güçlü bir bağ kurarak, topluma yönelik sorumluluklarını yerine getirmelerine katkıda bulunmaktadır. Belediyelerin sunduğu sosyal yardımlar ve halkla ilişkiler faaliyetleri, sadece bireysel ihtiyaçlara yanıt vermekle kalmayıp aynı zamanda toplum genelinde sosyal uyumu sağlama, dayanışmayı güçlendirme ve yerel yönetimlerin demokratik işleyişini destekleme açısından da önemlidir.

1- Halkla İlişkiler

Modern anlamda halkla ilişkiler hem bir eylem alanı hem de bir disiplin olarak ABD’de doğmuş oradan dünyaya yayılmıştır (Mıhçıoğlu, 1970: 91). Halkla ilişkiler konusunda çok sayıda tanım yapılmıştır. Bu tanımların temelinde yatan görüş; “halkla ilişkilerin, kurum ya da kuruluş ile onun karşısındaki hedef kitle arasında karşılıklı menfaate dayalı ve sağlıklı bir diyalog tesis etmesidir.” Başka bir tanımda ise halkla ilişkiler; “özel veya kamu kurum ve kuruluşların veya kamuoyu önüne çıkmış bireylerin, ilişkide olduğu veya olabileceği çevrelerin sevgi, anlayış, güven ve desteğini elde etmek ve bunu sürdürmek için sürekli olarak yerine getirilmesi gereken bir yönetim işlevi” olarak ele alınmıştır.

Halkla ilişkiler faaliyetinin içinde iki uç söz konusudur. Bir tarafta özel ya da kamu tüzel kişisi, karşı tarafta ise bu kişinin ilişki kurmak istediği ya da var olan ilişkilerini geliştirmeye çalıştığı kitledir. Bu kitle küçük ya da büyük bir grup, seçmenler, tüketiciler, bir kent halkı, bütün bir ulus, hatta bütün dünya ulusları olabilir (Gültekin,2007: 313).

“Halkla ilişkiler, örgütsel-yönetsel bir çıktı olarak toplumsal-siyasal alanla yeniden bütünleşmekte, toplumsallaşmakta ve daha sonra da siyasallaşmaktadır. Halkla ilişkileri kavramanın son aşaması, siyasallaşma sürecini anlamaktır. Bu nedenle, herhangi bir kamu kuruluşundaki halkla ilişkiler etkinliği, bir kamu politikası iletişimine

dönüşmektedir. Teknik düzeyde yapılan halkla ilişkiler etkinlikleri bile, yönetim ve halk arasında günlük ilişkilerde bir olumlu ortam yaratarak, önce kuruluşa ve daha sonra kamu yönetimi sistemine güvenilmesini sağlamakta, son aşamada ise siyasal iktidara siyasi bir destek kaynağı yaratmaktadır. Siyasal destek, görece siyaset dışı sayılan bir alandan, siyasal nitelik taşımayan uygulamalarla sağlanmış olmaktadır” (Uysal, 1998:214).

2- Halkla İlişkilerde ‘Halk’ Kavramı

"Halk" kavramı; bütün toplumu kapsayan ve istenildiğinde belirli bir görüşe sahip olacak bireylerden oluşan bir kitle olarak düşünmemelidir. Dar anlamda halkla ilişkilerde halk; “belli konularda ortak ilgiler, çıkarlar ve amaçlar nedeniyle ve çeşitli iletişim yollarıyla oluşmuş topluluklar olarak tanımlanmaktadır.” Halkla ilişkiler açısından geniş anlamda halk tanımı ise şöyledir: “Halk, bir kuruluşun hizmet politikalarından ve uygulamalarından etkilenen ve bu politikalarla uygulamaları etkileyen, ortak çıkarlara ve birliktelik duygusuna sahip gruplardır.” (Yalçındağ, 1996: 17).

Halkla ilişkiler açısından “halk” kavramının çeşitliliğinin bilinmesinin önemi şuradadır: “Yönetim, kendisinden etkilenme durumunda olan ve yönetimi etkileyebilecek tüm grupları, halkı oluşturan tüm kesimleri çok iyi tanımak zorundadır. Çünkü halkla ilişkilerin temelinde, halkın görüşleri, inanışları ve tavır alışlarına karşı yönetimin uyum tavırlar takınması, uygulamalara girişmesi ve bu çeşitli halklar kavramı ortamında, yönetim ile halk arasında uyum ve bütünleşmenin sağlanması anlayışı yatmaktadır” (Akçakaya, 1999:78).

3- Halkla İlişkilerde Belediyecilik

Halkla etkili ilişkiler kurabilen bir kamu kuruluşunun toplum nezdinde olumlu bir imaj sergileyeceğini, bunun sonucunda da halktan sevgi, güven ve destek alabileceğini daha önceki tanımlarda bahsetmiştik. Muhatap olduğu halk arasında olumlu bir izlenim bırakabilmek her tür kuruluşun amacının gerçekleşmesine katkıda bulunabilmekte, dolayısıyla kuruluşlara önemli yararlar sağlamaktadır.

Örneğin; “müşteri kitlesi üzerinde olumlu görüntü yaratan bir ticari kuruluş bunun yararını, satışını, dolayısıyla kârını artırarak; bir siyasal kuruluş, örneğin bir siyasal parti, yandaşlarını başka deyişle oylarını çoğaltarak almaktadır.” Kamu kuruluşları için toplumda olumlu izlenim bırakmanın faydası, toplumun beğeni, sevgi, güven ve desteğini sağlamaktır. Kamu kuruluşlarının varlıklarını sürdürmeleri ve başarılı olmaları açısından bu durum hayati bir öneme sahiptir (Yalçındağ,1987:79).

Tüm kamu kuruluşları için halkla ilişkilerin ayrı bir önemi vardır. Demokratik bir toplumda halkın güvenini ve desteğini kazanmadan hiçbir kuruluşun başarı kazanması söz konusu dahi edilemez. Hatta varlığı dahi tehlikeye girer. Diğer taraftan, hizmet ve hizmet politikalarını, muhatabı olduğu halkın ihtiyaç ve istekleriyle uyumlu hale getiremeyen kamu kuruluşları, toplum nezdinde doyurucu hizmet üretmekten uzak düşmüş demektir. Nitekim, “*demokratik toplumlarda devlet dahil tüm kamu yönetiminin varlık sebebi, topluma hizmet üretmektir.*” Bir başka deyişle, “yönetim ve halk münasebetlerinde temel öge halktır ve yönetimler halka hizmet için bir araçtır. Çünkü temsili demokrasi ilkeleri içerisinde devletin yapısını oluşturan toplumdur” (Yalçındağ,1996: 27).

Gerçek anlamda belediye vasıflarına sahip bir kent yönetiminde, halkla ilişkiler süreci, temelde aşağıdaki başlıklar altında önem kazanmaktadır (Yalçındağ, 1996: 29).

“- *Kent hizmetlerinin finansmanı için, kentliden vergi toplanması ve benzeri yollarla kaynak sağlanması,*

- *Kentte, belediye hizmetleri nedeniyle oluşan rantlardan en az belli bir bölümün belediyeye kazandırılması,*

- *Kent kaynaklarının (insan gücü dahil) belediye hizmetleri için etkili ve verimli biçimde kullanılması,*

- *Kentin bugünü ve yarını ile ilgili önemli kararların, kamu yararı ve kentlilerin gereksinimleri doğrultusunda alınması.”*

Halkla ilişkiler meselesinin belediyeler için önemi ve katkısı bu açıdan da ortaya çıkmaktadır. “Ancak halk yararına çalışan, halkın istek ve ihtiyaçlarına karşı duyarlı, sorumlu, halkın katılmasına ve demokratik denetimine açık, başarılı, dürüst ve halkın istediği bir belediye kurumu oluşturulursa, kent halkının belediyesine sahip çıkması, onu benimsemesi, ona güvenmesi, desteklemesi ve onunla kaynaşması mümkün olabilecektir.” Bu sonucun elde edilebilmesi ise, kent halkıyla sağlıklı ve etkili bir iletişim kurabilen belediyecilik yaklaşımıyla ancak mümkün olabilmektedir (Akçakaya, 1999:80).

4- Sosyal Belediyecilik Kavramı

Kamu yönetimlerinin temel görevi, toplumların ortak ihtiyaç ve gereksinimlerini karşılamaktır. Başta belediyeler olmak üzere yerel yönetimlerin amacı, toplumun yerel nitelikteki ortak ihtiyaçlarını karşılamaktır. “Günümüzde belediyeler, yalnızca temizlik, imar, altyapı, çevre ve kent içi ulaşım gibi geleneksel yerel hizmetleri sunmakla kalmayıp, yetki sahasında yaşayan vatandaşlarının sosyal problemleriyle de ilgilenmektedirler.” Gelişmiş ülkelerin büyük çoğunluğunda sosyal hizmetler genel itibariyle yerel yönetimler tarafından yürütülmektedir. Bu hizmetlerin yürütülmesi esnasında merkezi yönetim sadece hizmetlerin planlama ve denetimiyle ilgilenmekte, finansman ve uygulama işleri mahalli idarelerce yürütülmektedir (Fidan, 2006).

“Sosyal ve kültürel hizmetlerin yöresel özelliklere göre farklılıklar göstermesi ve yöreye özgü değişik ihtiyaçların ortaya çıkması, bu tür hizmetlerin mahalli idareler tarafından yerine getirilmesini zorunlu kılmaktadır.” Nitekim sosyal politikaların başarılı olabilmesi noktasında, direkt olarak yereldeki ihtiyaç sahibi vatandaşları tespit edebilme yeteneğine sahip yerel yönetimlerin devreye girmesi önemlidir. “Bir beldede yaşamını devam ettirmeye çalışan yoksullara, bakıma ihtiyaç duyanlara, engelli bireylere, çocuk ve kadınlara yönelik sosyal faaliyetlerin yürütülmesi ve doğrudan transfer harcamalarının yapılması, merkezi yönetimin sosyal programlarına kıyasla daha çok sonuç getirici olmaktadır. Kısaca; sosyal hizmetlerin belediyelerce yerine getirilmesinin ardında yatan en

önemli olgu bu hizmetlerin yerel niteliğinin, genel niteliğinden fazla olmasıdır. Öte yandan, belediyelerin görev alanına giren çeşitli kentsel hizmetler günümüzde giderek daha fazla sosyal boyutu olan hizmetlere dönüşmektedirler. Kentte yaşayanların ihtiyaçları da giderek daha fazla yerel hizmetler lehine değişmektedir” (Aygen, 2014:179)

Sosyal belediyeçilik kavramını, “idareye sosyal alanlarda planlama ve düzenleme işlevi yükleyen, bu çerçevede kamu harcamalarını konut, sağlık, eğitim ve çevrenin korunması alanlarını kapsayacak şekilde sosyal amaca yönlendiren; işsiz ve kimsesizlere yardım yapılması, sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın tesis edilmesi ile sosyo-kültürel faaliyet ve çalışmaların gerçekleştirilebilmesi hususunda gerekli olan altyapı yatırımlarının yapılması için bilinçli politikalar üretmesini öngören; bireyler ve toplumsal kesimler arasında zayıflayan sosyal güvenlik ve adalet kavramlarını güçlendirmeye yönelik olarak yerel yönetimlere sosyalleştirme ve sosyal kontrol işlevleri yükleyen” bir model olarak ifade etmek mümkündür (Akdoğan, 2006: 44).

5- Belediye Kurumu ve Halkla İlişkiler

Belediyeler, kent halkı için vardır, halkın kendi öz kuruluşlarıdır ve seçimler neticesinde onun kendi içinden çıkmaktadır. Halk tarafından kaynakları sağlanan, temsil mekanizmaları aracılığıyla bu kaynakları halkının istek ve ihtiyaçları doğrultusunda, kent hizmetleri için harcayan kuruluşlardır. Bir başka ifadeyle belediye, “*onun sahibi olan kent halkının gözünün önünde, yakın çevresinde, yakın denetiminde, kendisine varlık kazandıran patronunun önünde hizmet vermektedir.*” Halk, kaynakların temin edilmesi, hizmet kararlarının alınması ve uygulanması, kaynakların harcanması, kentteki görevlilerin çalışması esnasında olup biteni yakından takip edebilmekte, denetleyip, değerlendirip istediği verimi elde edemediğini düşünmüşse, demokratik süreç içerisinde desteğini çekmek suretiyle seçim veyahut başka yöntemlerle düzeltmeleri de yapabilmektedir (Yalçındağ,1987:87).

Yerel yönetimlerde halkla ilişkiler mekanizması da, amme hizmetinin sunulması ve bu hizmetlerin değerlendirilebilmesinde, geri

bildirim (*feedback*) mekanizmasının işletilmesi ve hizmet sunumundaki verim ve kaliteyi artırmaktadır. Bu nedenle belediyelerin halkla ilişkilere ayrı önem vermesi gerekliliktir. Bu doğrultuda konuyla alakalı ayrı politikalar oluşturmalıdır:

“-Tanıtım politikaları,

- Bilinçlendirme politikaları,

- Yayın politikaları,

- Kültürel etkinlik politikaları,

- Sosyal yardım politikaları,

- Halkın demografik yapısına göre belirlenen politikalar”
(Gültekin,2007: 315).

Halkla ilişkiler uygulaması noktasında en önemli husus hangi kitleyle, nasıl, ne zaman temas kurulacağı ve ne iletileceği meselesidir. Burada oldukça sınırlı ve türdeş (homojen) bir kitlenin belirlenmesi gerekmektedir. Hedef kitle belirlendikten sonra ikinci aşamada tespit edilen halkın isteklerinin değerlendirilip, hayata geçirilmesi zorunluluğu, halkla ilişkilerin yönetsel etkinliği artırmak amacıyla da kullanmasını gerektirmiştir. Bu noktada yönetimlerin amacı, halkın taleplerini öğrenip, bu talepleri yönetsel gereklerle bağdaştırabilmektir (Öztürk,1992:189).

Yerel yönetimlerde halkla ilişkiler, ilişkide bulunan toplum kesiminin güven ve desteğini temin etmek için giriştiği iki yönlü iletişime dayalıdır. Bu yönler: “kamuoyunda kurumun, kurumda da toplumun istediği yönde değişikliklerin gelişmesidir. Bu sayede belediyeye çevresi arasında oluşabilecek en uygun ölçekte uyum ve denge sağlanmasına yönelik sistemli ve sürekli etkinlikler meydana gelir.”

Demokratik yönetimlerde olması gerektiği gibi halk, yönetimi denetleme hakkına sahiptir. Bu denetlemeden dolayı, yönetimin hesap vermek, faaliyet ve hizmetlerini açıklamak sorumluluğu ortaya çıkmaktadır. Halkın şikayet ve eleştirileri karşısında, yönetimlerin

faaliyet ve hizmetlerini açıklaması safhası, ancak gerçek manada halkla ilişkiler uygulamalarıyla ve bu uygulamalar kapsamında yer alan çift yönlü iletişimle mümkün olacaktır. Dolayısıyla, halkla ilişkiler konusunu sadece iletişim tekniklerini kullanma süreci olarak düşünmek, eksik ve yanıltıcı bir yaklaşım olur (Gültekin,2007: 316).

Yerel yönetimlerin halkla ilişkiler çalışmalarının yürütülmesi sürecinde temel alınması gereken ilkeler: “Bütünlük ilkesi, Etkili, verimli ve yeterli hizmet ilkesi, Tarafsız ve eşit hizmet ilkesi, Açıklık ilkesi, Katılım ilkesi” şeklinde sıralanabilir: (Acar, 1993: 81-89). Belediyelerin halktan gelen dilek, şikâyet veya ne düşündüğünü anlamak için çeşitli yöntemler uygularlar. Bunları şu şekilde sıralamak gerekir;

- Vatandaşların kişisel başvuruları
- Temsilci nitelikteki kişi ve gruplarla temas
- Kamuoyu araştırmaları
- Referandum

6- Belediyelerde Verilen Sosyal Yardım Uygulamaları

Belediye, kanunla verilen sorumluluklar çerçevesinde hizmet faaliyetlerini yürütür. 1930 yılında çıkarılan 1580 sayılı Belediye Kanunu, Türkiye’de yerel yönetimlerin gelişme sürecinde önemli bir yer tutmakta ve belediyelere sosyal yardım ve hizmetler anlamında ödevler vermektedir. “1580 Sayılı Eski (Mülga) Belediye Kanununun 15. Maddesinde belediyeye sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin sağlanmasına ilişkin sorumluluklar” şu şekilde düzenlenmiştir:

• “Terkedilmiş ve bulunmuş çocukları, delileri, kazaya ve afete uğrayanları koruyup gözetmek”

• “Fakir ailelerin ikiz çocuklarına, öksüz, fakir, kimsesiz çocuklara para, hekim, ilaç, yeme, içme, giyecek, barınma, tahsil, terbiye cihetlerinden yardım etmek”

• “Fakir hastalara meccanen bakmak, ilaç vermek, fakir cenazelerini meccanen kaldırmak, alil, işten aciz olup da bakacak kimsesi olmayanlara bakmak”

- “Yetimhane yapmak”
- “Yersiz, yurtsuzlara iş bulmak, bunlardan garip olup çalışamayacakları

Memleketlerine göndermek, kimsesiz kadın ve çocukları korumak”

- “Ucuz belediye meskenleri yapmak”
- “Fakirler için yatı evleri yapmak ve idare etmek”
- “Muhtacın için iane sandıkları tesis ve idare etmek”
- “Engellilerin ulaşım ile sosyal ve kültürel amaçlı hizmetlerden ücret almamak veya indirimli tarife uygulamak, belediyeye ait ve belediye tarafından işletilen veya kiraya verilen büfeler, otoparklar gibi işyerlerinin engelliler tarafından işletilmesi konusunda kolaylık sağlamak”

- “Halk için kütüphane ve okuma salonları açmak”
- “Gençler için mahallin ihtiyacıyla mütenasip stadyumlar tesis etmek ve işletmek”
- “Genç ve yetişkin engelliler için meslek ve beceri kazandırma kursları, iş eğitim merkezleri açmak”

1580 sayılı eski “Belediye Kanunu” Türkiye’deki belediyecilik sisteminin ve sonraki dönemlerde çıkartılan belediyelerle alakalı diğer kanunların temelini oluşturmaktadır. Sosyal yardım ile sosyal hizmetlerin görev ve sorumluluklarını belediyenin faaliyetlerine dahil etmek, yoksullara, yetimlere, yaşlılara, çocuklara, engellilere ve diğer hassas gruplara yönelik hizmetlerin geliştirilmesinde önemli rol oynamaktadır. 1930 yılından itibaren Devlet politikasındaki sürekli değişimlere ve değişen sosyo-ekonomik ve siyasi konulara rağmen, halen uygulanmaya çalışılan Belediye Kanunu, 6698 sayılı yeni Belediye Kanunu ile faaliyet alanlarını geliştiren belediyelerin oluşumunun temellerini atmıştır. 5393 sayılı kanun, 2005’te uygulanmaya başlamıştır. 5393 sayılı kanunun temel amacı, Türk belediyelerinin anlayışını mevcut düzenlemelere göre yeniden inşa etmek ve çağın gereklerini yerine getirmektir. Özellikle AB’ye uyum sağlama isteği ve tam üyelik müzakereleri bu süreçteki hukuki içeriğin oluşmasında etkili olmaktadır. Bilgi toplumunun ihtiyaçlarını yasalara uygun olarak karşılamak için katılımcı demokrasi, kurumsal açıklık ve

bilgi toplama konularında büyük sorumluluklar üstlenir (Kaya, 2017: 82).

Bu kanunla birlikte sosyal politika anlamında görev ve sorumlulukları artan belediyelere, sosyal yardım ve hizmet faaliyetleri açısından bazı görev ve ödevler yüklenmektedir. Kanunda geçen “hemşehri hukuku” terimiyle yasal olarak belediyeler sivil toplumla ortak hareket etmeye yöneltilmektedir. 5393 sayılı Belediye Kanununda bulunan bazı maddeler sosyal yardım ve hizmet konusunda belediyelere verilen görev ve sorumluluklardan önemle bahsetmiştir. 5393 Sayılı Kanun'un 13. maddesi, kişilerin yaşamlarını sürdürdükleri il ve ilçenin vatandaşı olduklarından bahsederek vatandaşların belediyenin karar alma süreçlerine dâhil olma ve belediye hakkında bilgiye ulaşma haklarının olduğunu düzenlemektedir. Faaliyetler ve belediye yardımlarından yararlanmaktadır. Ayrıca, belediyelere yüklenen bir başka görev ve sorumluluk ise sosyal yardım ve sosyal hizmet faaliyetlerinin insan onuruna yakışan biçimde yürütülmesi gerektiğini anımsatarak, hemşehriler arasında sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi ve kültürel değerlerin yaşatılması hususunda araştırmaları yapmaktır. Belediye yönetimleri, üniversitelerin, ilgili kamu kuruluşlarının, meslek kuruluşlarının, sendikaların, STK'ların ve uzmanların bu çalışmalara katılımını sağlayacak adımları atmamakla yükümlüdür (Kaya, 2017: 82).

5393 sayılı kanununun 14. maddesinin (a) bendinde belediyenin yapmakla yükümlü olduğu görevleri düzenlenirken (b) bendinde yapmakla yükümlü olmadığı görevlerine yer verilmektedir. Kanunun 14/a bendinde belediyelerin zorunlu görevlerine yönelik “çevre ve çevre sağlığı, konut; kültür ve sanat, gençlik ve spor; sosyal hizmet ve yardım, nikâh, meslek ve beceri kazandırma, vb. hizmetler yapar veya yaptırır. Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 50.000'i geçen belediyeler, kadınlar ve çocuklar için koruma evleri açar” ifadeleri yer almaktadır. Sosyal yardım ve sosyal hizmetler, belediyelerin bu alanda hizmet vermesini zorunlu kılan, çerçevede sıralanan sorumluluklardır. 5393 sayılı Kanun'un 14 (b) maddesi de zorunlu olmayan, isteğe bağlı yükümlülükler saymaktadır. Buna göre belediye yönetimleri, devlete ait her düzeydeki okul binalarını inşa etmek, bakımını ve onarımını

yapmak veya okulların çeşitli araç, gereç ve malzeme ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüdür. Belediye, belediye meclisi tarafından sağlıkla ilgili çeşitli tesisler açıp işletebilir, kültür ve tabiat varlıklarının ve tarihi dokuların korunmasını sağlayabilir, öğrencilere ve amatör spor kulüplerine malzeme ve gerekli desteği sağlayabilir, ulusal ve uluslararası düzeyde oynamayı ödüllendirebilir veya derece elde edebilir. Gıda bankalarının da aynısını yapma hakkına sahip olduğuna karar verdi (Kaya, 2017: 82).

5393 sayılı Kanun'un 14. maddesinde faaliyetlerin uygulanma yöntemleri ve dikkatli olunması gereken durumlar da yukarıda sayılan sorumlulukların yapılmasına dâhil edildiği anlatılmıştır. Bu çerçevede belediyenin mali durumunu ve hizmetlerin aciliyetini dikkate alarak hizmetlerin sunumuna öncelik vermeye odaklanmaktadır. Bununla birlikte belediyelerin faaliyet gösterirken engelli, yaşlı ve dar gelirlilerin buldukları hallere uygun yöntemleri kullanacağını anlatır. Öte yandan belediye hizmetlerinin vatandaşlara en yakın ve en uygun şekilde sunulması anlamına da gelmektedir (Kaya, 2017: 85).

5393 sayılı Kanunun 15. Maddesinin (a) bendinde belediyelere “belde sakinlerinin mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla her türlü faaliyet ve girişimde bulunma görevi verilmektedir.” Aynı maddenin (m) bendinde ise “izinsiz satış yapan seyyar satıcıların faaliyetten men edilmesi sonucu, cezası ödenmeyerek iki gün içinde geri alınmayan gıda maddelerini gıda bankalarına, cezası ödenmeyerek otuz gün içinde geri alınmayan gıda dışı malları yoksullara vermesine” dair faaliyetler belediyelerin görev ve sorumlulukları arasında yer almaktadır. 5393 sayılı Belediye Kanununda görev ve sorumluluklar kısmında belediye başkanının görevlerine de ayrıca yer verilmiştir. Örnek vermek gerekirse, sosyal yardım ve hizmetlere ilgili ifadeler 38. Maddenin (m) ve (n) bendinde yer almaktadır. Belediye başkanlarına “belde halkının huzur, esenlik, sağlık ve mutluluğu için gereken önlemleri almak ve bütçede yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneği kullanmak, özürllülere yönelik hizmetleri yürütmek ve özürllüler merkezini oluşturmak” gibi görevler verilmektedir (Kaya, 2017: 84).

25/4/2013 tarih ve 6462 sayılı kanunun 1. maddesiyle, bu bentte yer alan “özürllü” ifadesi “engelli” olarak değiştirilmiştir. 5393 sayılı

kanununun 60. maddesinde, belediyelerin giderleri bölümünde bütçe, "düşük gelirli, yoksullar, öksüzler ve özürllere yönelik sosyal yardım ve hizmetler ile sosyal yardım ve hizmetlere; sosyokültürel, sanatsal ve bilimsel faaliyetler". 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, belediyelere sosyal yardım ve sosyal hizmetleri uygulama sorumluluk ve sorumluluğunu veren belediyelerin faaliyet alanlarını genişleterek hizmet sunumuna yön verebilecek yasal kaynaklardır. Kent Konseyi bu yönde atılan önemli adımlardan biri olup, 5393 sayılı Belediye Kanununun 76. maddesinde "Kent Konseyi; Bilinçlendirme, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, şeffaflık, hesap verebilirlik ve hesap verebilirlik, katılım ve yerinden yönetim ilkelerini ifade etmektedir. Kent konseyleri merkezi yönetim, yerel yönetim ve sivil toplumu işbirliği ve ortaklık çerçevesinde bir araya getiren, çoğunluğunu sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin oluşturduğu bir mekanizmadır (www.mevzuatdergisi.com). Diğer taraftan yeni kamu yönetimi anlayışı, gelişmiş ülke yerel yönetimlerinde, özel sektör yönetim tekniklerinin hayata geçirilmesi ve yönetim prensipleri çerçevesinde halkın karar alma ve uygulama süreçlerine aktif katılımını öngörmektedir (Ersöz, 2011: 97).

Gönüllü katılımı öngören 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 77. Maddesine göre, "belediye; sağlık, eğitim, spor, çevre, sosyal hizmet ve yardım, kütüphane, park, trafik ve kültür hizmetleriyle yaşlılara, kadın ve çocuklara, engellilere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlerin yapılmasında beldede dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimliliği artırmak amacıyla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygular." Bu düzenlemeyle birlikte sosyal yardım ve hizmetlerin uygulanmasında hayırseverlik, yardımlaşma ve katılımın yanı sıra hizmetlerde etkinlik ve verimlilik için bu kurum ve kişilerin aktif katılımına ilişkin mekanizmaların yasal dayanağı olmuştur (Gül vd. 2007: 263). Kanun belediyelere önemli yetki, görev ve sorumluluklar vermekle birlikte, uygulamada karşılaşılan sorunların çözümleri belediyelerin tercih ve yeteneklerine ve yerel halkın katılımına bağlı olarak değişebilmektedir. Yukarıdaki yasal çerçevede sayılan görev ve sorumlulukları dikkate alınız. Bu durum, sosyal yardım ve hizmet faaliyetlerinin halkın ihtiyaçlarına ve

belediyenin hizmet anlayışına göre şekillenmesinin önünü açmaktadır (Kaya, 2017: 85).

SONUÇ

Yerel yönetimlerin en önemli birimi belediyelerdeki halkla ilişkiler ve sosyal yardım faaliyetleri, belediyelerin sosyal belediyeçilik ilkeleri doğrultusunda toplumun ihtiyaçlarını karşılamadaki rolünün önemini açıkça göstermektedir. Sosyal belediyeçilik, belediyelerin yalnızca altyapı, çevre düzenlemesi ya da şehir planlaması gibi temel görevlerle sınırlı kalmaması gerektiğini, aynı zamanda sosyal hizmet sunumunda da aktif bir görev üstlenmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, halkla ilişkiler faaliyetleri, belediyelerin yerel halkla doğrudan etkileşim kurarak, onların taleplerine ve beklentilerine uygun hizmet sunmalarını sağlamaktadır.

Belediyelerin sosyal yardım alanındaki uygulamaları, kentteki dezavantajlı gruplara yönelik hizmetleri içerirken, halkla ilişkiler faaliyetleri de bu yardımların halk tarafından daha etkin bir şekilde talep edilmesini ve değerlendirilmesini kolaylaştırmaktadır. Özellikle yoksullara, yaşlılara, engellilere ve çocuklara yönelik yardım çalışmaları, belediyenin toplumsal sorumluluğunu yerine getirdiğini göstermektedir. Sosyal yardımların yerel yönetimler tarafından yapılması, yardımların daha hedefe yönelik ve etkili olmasını sağlamaktadır. Çünkü yerel yönetimler, toplumun ihtiyaçlarına merkezi yönetimlere kıyasla daha yakın ve detaylı bir bakış açısıyla yaklaşabilmektedir.

Sosyal belediyeçilik yaklaşımı, aynı zamanda toplumda dayanışma ve aidiyet duygularını güçlendirerek toplumsal barışa katkıda bulunmaktadır. Belediyelerin bu alandaki etkinliği, hemşehrilik hukuku kapsamında tüm kent sakinlerinin refah seviyesinin yükseltilmesi ve yaşam kalitesinin artırılması yönünde önemli bir rol üstlenmektedir. Demokratik bir toplum yapısında, yerel yönetimlerin şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerine bağlı kalarak yürüttüğü bu tür faaliyetler, halkın belediyelere olan güvenini artırmakta ve demokratik katılımı teşvik etmektedir.

Sonuç olarak yerel yönetimlerin, sosyal belediyecilik ilkeleri doğrultusunda yürüttüğü sosyal yardım ve halkla ilişkiler faaliyetleri, kent halkının ihtiyaçlarına yönelik daha kapsayıcı, sürdürülebilir ve etkili hizmetler sunulmasını sağlamaktadır. Bu çalışma, sosyal yardım faaliyetlerinin sadece bireylerin ihtiyaçlarını karşılamaktan öte, toplumun geneline yayılan bir dayanışma ruhu oluşturma noktasındaki önemini de ortaya koymaktadır. Gelecekte bu tür faaliyetlerin daha da çeşitlendirilmesi ve güçlendirilmesi, hem yerel yönetimlerin toplumsal sorumluluklarını yerine getirmesi açısından hem de kent halkının sosyal refah düzeyinin artırılması açısından kritik öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

- Mıhıoğlu, C. (2019). Halkla İlişkiler Nedir? Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, Sayı:1 Cilt:3, s. 91-108.
- Gültekin, N. & Çelik, A. (2007). Belediyelerde Halkla İlişkiler ve Şanlıurfa Belediyesi, Marmara Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Sayı:1 Cilt:22, s. 311-325.
- Uysal, S. B. (1987). Yerel Yönetimin Çevresi - Halkla İlişkiler ve Kanaat Araştırmaları, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 20, Sayı 1, s. 15-32.
- Yalçındağ, S. (1996). Belediyelerimiz ve Halkla İlişkileri, TODAİE Yayınları 1. Baskı, Ankara.
- Akçakaya, M. (1999). Belediyelerde Halkla İlişkiler Sayıştay Dergisi, Sayı: 34, s. 77-91.
- Yalçındağ, S. (1987). Belediyelerde Halkla İlişkiler, Türk İdare Dergisi, Sayı 377.
- Fidan, A. (2006). Sosyal Politikaya Katkısı Açısından 5393 Sayılı Belediye Kanunu, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aygen, M. (2014). Sosyal Belediyecilik Üzerine Bir İnceleme: Elazığ Belediyesi Örneği, Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi, Cilt: I, Sayı:1, s. 173-192.
- Akdoğan, Y. (2006). Sosyal Belediyecilik, Yerel Siyaset, Sayı 3.
- Öztürk, M. (2014). Kamu Yönetiminde ve Belediyelerde Halkla İlişkiler, Marmara İletişim Dergisi, Sayı:1, s. 185-196.
- Acar, M. (1994). Türk Kamu Yönetiminde Halkla İlişkiler Araştırması, Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü.
- Şen, F. (2012). Kamu Yönetiminde Halkla İlişkileri Yeniden Düşünmek Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı: 16, s. 63-79.

- Tuğçe, K. (2017). Türkiye’de Belediyelerin Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Sorumluluğu: Muratpaşa ve Kepez Belediyeleri Örneği, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Ersöz, H. Y. (2011). Sosyal Politikada Yerelleşme, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul.
- Gül, H., Sallan Gül, S., Memişoğlu, D. (2007). Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikaları, Kentsel Yoksulluk ve Yerel Yönetişim”, Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar –II: Uygulama, H. Özgür ve M. Kösecik (Editörler), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, s. 246-283.

BÖLÜM 4
MODERNİZMİN ÇIKIŞINI ANLAMAK

Dr. Hüseyin KILINÇ*

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.14584573>

---

*Dr., Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü hkilinc@sepiciler.com.tr

Klasik Sonrası Tarih

Dünya tarihinde "klasik sonrası tarih", yaklaşık olarak MS 500'den 1500'e kadar olan Avrupa Orta Çağ'ına eşdeğer bir zaman aralığıdır. Bu çağ, medeniyetlerin coğrafi yayılması ve aralarındaki ticaret ağlarının büyümesiyle öne çıkar (Stearns, 2017). Ortaçağ (500-1500), Hıristiyanlığın Batı Avrupa'da yeşerdiği ve tüm insanların Hıristiyan inancı ve uygulamaları altında birleştiği bin yıllık bir dönemi kapsamaktadır. Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi olarak Latin Hıristiyan Âlemi Kilisesi, Reformasyon anına kadar inançlıların düşünceleri ve sadakatleri üzerinde son derece güçlü ve çeşitli bir nüfuza sahipti (Duffy, 2022).

Hıristiyanlık, insan varoluşunun derin bir unsuruydu ve ortaçağın günlük hayatında Hıristiyan ideali, her ne kadar pratikte kişisel ya da politik kazanç uğruna ilkeleri sıklıkla terk edilmiş olsa da, ahlaki bir pusula olarak hizmet etmeye devam etmiştir. Kilise doktrini ve ayinleri günlük hayata tutarlılık ve anlam kazandırmakla kalmadı, Kilise, ortaçağ Hristiyan'ının ölüme karşı nihai zafere ulaşabileceği tek yolu sunuyordu. Kurtuluş vaadi Hıristiyanlığın merkezinde yer alıyordu ve yaşamın geçici olduğunu ve inançlarına ve dünyadaki insan davranışlarına bağlı olarak Hıristiyan ruhların Cennetin ödülünü veya sonsuz bir ölümden sonraki yaşamda cezayı alacaklarını öğretiyordu. Daha az bilgili Hıristiyanlar arasında olduğu gibi skolastikler arasında da, ruhun ebedi kaderiyle ilgili meseleler günlük yaşamın merkezinde yer alıyordu ve dinsel ifadenin çıkış noktalarıydı.

İslami bilimsel gelenek, gerek İslami medeniyet gerekse genel bilim tarihi anlatılarında birçok kez anlatılmıştır ve çoğu yazar, başlangıcını diğer antik medeniyetlerden -özellikle Yunanlılardan-fikirlerin benimsenmesine dayandırmaktadır. Genel kabul görmüş görüşün aksine, İslami bilimsel düşüncenin temelleri dokuzuncu yüzyılda Yunan kaynaklarının resmen Arapçaya çevrilmesinden çok önce atılmıştır. Çoğu modern bilim insanı tarafından göz ardı edilen, onuncu yüzyıl entelektüel tarihçisi İbnü'n-Nedîm'in bir anlatımında, İslami bilimsel düşünce ile Rönesans döneminde Avrupa'da ortaya

çıkan bilim arasında organik bir ilişki olduğunu ileri sürmektedir (Saliba, 2007).

Bilim ve teoloji hiçbir zaman Batı Avrupa'daki Latin Orta Çağ'ındaki kadar birbiriyle yakından ilişkili olmamıştı. Bazen fırtınalı olan bu ilişkide teoloji açıkça baskın ortaktı. Bu hakimiyete yönelik sınırlı zorluklar, yalnızca kozmik yapı ve işleyişin alternatif yorumlarını sunacak yeterince güçlü bir doğa felsefesi mevcut olduğunda ortaya çıktı. Bilim ve teoloji arasındaki çatışma teknik bilimlerde nadiren ortaya çıktı, ancak doğa felsefesinin kozmik işleyişin daha büyük ilkeleriyle ilgilenen bölümünde, özellikle de teoloji ve bilimin aynı fenomeni açıklamaya çalıştığı yerde gelişti. Latin Hıristiyan dünyasının bilimsel önerilerinin yetersiz olduğu 12. yüzyıldan önce bilim, güçlü metafizik temellerden yoksundu ve Aristoteles'in birkaç mantık eseriyle, birkaç tıbbi çalışmayla, Platon'un Timaeus'unun üçte ikisiyle, astroloji üzerine birkaç kitapla ve çoğu bilimle sınırlıydı. Daha da önemlisi, Pliny, Solinus, Calcidius, Macrobius, Martianus Capella, Boethius, Cassiodorus, Seville'li Isidore ve Muhterem Bede tarafından yazılan Latince ansiklopedik el kitaplarından oluşan bir koleksiyon. Bu laik öğrenim bütününün önemli bir özelliği, dil ve matematik ya da matematik bilimi olarak ikiye bölünmüş ünlü yedi liberal sanattı. İlki gramer, retorik ve diyalektikten (ya da mantıktan) oluşmaktaydı ve trivium terimiyle belirlenmişti. İkincisi ise matematik bilimidir. Topluca quadrivium olarak bilinen aritmetik, geometri, astronomi ve müziği kapsamaktaydı (Baschera, 2013).

Bir zamanlar, ortaçağ entelektüel tarihi için, her biri kendi senaryosunda skolastisizm için önemli bir rol yazan, birbiriyle yarışan iki olay örgüsü vardı. Her ne kadar bu hikayeler birbirinden bağımsız ortaya çıksa da ve farklı kaygıları yansıtırsa da bazen örtüşür ve birbirlerine yardım ve kolaylık sağlıyorlardı. Her ikisinin de yirminci yüzyılın ilk yarısında ortaçağ spekülasyon düşünce tarihçilerinin kendi konularını kavramsallaştırma biçimleri üzerinde hatırı sayılır bir etkisi olmuştur. Biri büyük ölçüde akademi ile sınırlıydı ve çok çeşitli ortaçağ uzmanlarının ilgisini çekiyordu, diğeri ise biraz daha dar bir çerçevede ve

akademik kaygıların yanı sıra siyasi ve mezhepsel kaygıları da yansıtıyordu. Birincisi, klasiklere duyulan bilgi ve sevgiyi "dünyanın ve insanın keşfi" ile birleştirmek olarak anlaşılan Rönesans hümanizmini Orta Çağ'a geri itmeye yönelik Burckhardt karşıtı çabaydı. İkincisi, Papa Leo XIII tarafından başlatılan neo-Thomist canlanmadan ilham alan ve neredeyse yalnızca Roma Katolik alimlerinin yaşadığı yerd. Dominik ve Cizvit okulları arasındaki tartışmalar özellikle dikkat çekiciydi; her biri, Melek Doktor'u (Angelic Doctor) yalnızca kendilerinin doğru okuduğunu iddia ediyordu. Greko-Arap felsefesinin ve biliminin tercümesi, ortaçağ düşünürlerine insan aklını temel alan eksiksiz bir dünya görüşü sunmuştur. Bu, Hıristiyan vahyine dayanan dünya görüşüyle yüzleşmeye ve sonunda Avrupa felsefesi ve biliminin sekülerleşmesine yol açtı (Colish, 2000).

Yazının ortaya çıkışından bu yana çeşitli ders kitapları yazılmıştır. Yüzyıllar sonra matbaa, kitap biçiminde dağıtımını büyük ölçüde kolaylaştırdı. Bu nedenle aritmetik ders kitapları biçimindeki yazılı ve basılı kaynaklar bol miktarda bulunurken, aritmetik öğretimiyle ilgili kişisel deneyimlere ilişkin kaynaklar daha azdır. Üstelik on dokuzuncu yüzyıla kadar organize okulların sayısı azdı. Başlangıçta okullar belirli mesleklerin yetiştirilmesi için kurulmuştu. Hıristiyan Kilisesi'nin katedral ve manastır okulları, din adamlarının takvime ilişkin aritmetik bilgisini sağlamakla yükümlüydü. Duvar ustaları, tüccarlar ve tefeciler gibi mesleklerde çalışan çıraklar, meslekleriyle ilgili pratik matematik öğrenmeyi bekleyebilirlerdi. Tüccar yetiştirmeye yönelik okullar, parasal işlemlerde aritmetiğin gerekliliği ve para ve ölçü birimlerinin dönüştürülmesi açısından bu açıdan özel ilgi görmektedir. Aritmetik ders kitapları başlangıçta belirli bir kalıba girdi. Ancak yazarların materyalin pedagojik sıralaması, matematiğin bağlam içinde sunulması ve doğal merakın geliştirilmesi konusunda bir miktar özgürlüğü vardı. İlk basılan ders kitapları, öğrencilerin sınav yeterlilikleri için çalıştıkları kurumsallaşmış okul sistemlerinde kullanılmak üzere yazılmamıştı. Metnin okuyucuyla ilişkisi günümüz okul metinlerinden farklıydı. Genellikle egzersiz setleri yoktu; çalışmalar kolayca tanımlanabilen "derslerde" sunulmadı

ve bir öğretmenin varlığı varsayılmadı. Okullar yaygınlaştıkça bu durum yavaş yavaş değişti. Geç orta çağ ve erken modern çağlarda aritmetik literatürü pratik ve teorik bölümlere ayrılabilir. Teorik risaleler genellikle Latince yazılmıştı ve ilk başta klasik Yunan matematik kaygılarını yansıtıyordu. Yavaş yavaş ileri matematik haline geldiler. Skolastik matematik düşüncesine temel sağlayan teorik çalışmalar, çalışmaları neo-Pisagorcu matematikçi Gerasa'lı Nicomachus'un (c. 60-c.120) çevirilerine dayanan Boethius'un (c. 480-524) ve Öklid (MÖ 300 civarı) yazılarından modellenmiştir. Boethian aritmetiği, en azından on ikinci yüzyılın sonuna kadar Latin okullarında ve üniversitelerinde öğretilen tüm aritmetiğin temel kaynağıydı. Algoritmalar, İslam alimi Harezmi'nin metninin sonraki çevirilerinden evrimleşti. Ticari aritmetik, teorik risalelerde sıklıkla olduğu gibi, sayıların doğası üzerine felsefi spekülasyonlara bağlı değildi; daha ziyade, kolaylıkla kullanılabilen matematik üzerine, tercihen yerel dilde yazılmış el kitaplarıydı (Bjarnadottir, 2013).

Orta Çağ'ın sonlarında, Avrupa'daki mesleki fırsatlar, tarımsal ve pastoral uğraşlardan imalat ve ticaret faaliyetlerine katılımı da kapsayacak şekilde genişledi. Bu gelişme, Rönesans'la birlikte Floransa, Venedik, Milano ve Bologna gibi kuzey İtalya şehirlerinde ortaya çıktı. Floransa yönlü kumaş endüstrisinin ve bankacılığın yükselişi sermayenin temelini oluşturdu. On dördüncü yüzyılın ortalarından hemen önce Floransa, yaklaşık 90.000 nüfuslu bir metropol haline gelmişti ve bu da onu Avrupa'nın en büyük şehirlerinden biri haline getirmişti. Batı Avrupa'nın yükselen ticari merkezi olan 14. yüzyıldan kalma Floransa'dan, ticaret için gerekli hesaplama teknikleri konusunda eğitim sağlayan "scuole d'abbaco", yani hesaplama okulları ortaya çıktı (Schubring, 2012).

İlk olarak 13. yüzyılın İtalyan tüccarları arasında fark edilen Arap rakamı sistemine ilişkin yaygın bilgi, şüphesiz onların Arap dünyasıyla yakın ilişkilerinin ve giderek karmaşıklaşan ticari organizasyon sistemlerinin ürettiği yeni taleplerin bir sonucuydu. Ancak yeni sayı sistemi uzun süre devam edecek bir şüphle karşılandı. 1299'da Floransa'da para değiştiriciler tarafından kullanımı

yasaklandı, bu nedenle tüccarlar onu ancak yavaş yavaş kullanmaya başladı. Buna karşı yapılan itirazlardan biri sıfırın (0) yanlış olarak 6 olarak yorumlanabileceği yönündeydi. Daha 1494 yılında Almanya'nın Frankfurt am Main şehrinde hesaplama ustalarının şehrin aritmetik kitaplarında Hint rakamlarını kullanması yasaklanmıştı. Abaküs sayaç tahtaları yüzyıllar boyunca yazılı algoritmaların yanı sıra kullanılmıştır. Bir öğrenci ticari aritmetik öğrenmek istiyorsa, genellikle aritmetiğin skolastisizmin etkisi altında quadrivium derslerinden biri olarak öğretildiği üniversiteye gitmezdi, ancak yetenekli bir adam olan bir hesaplama ustası arardı. İtalya'da bu ustalara maestri d'abbaco ve Alman topraklarında Rechenmeister adı verildi. Birçoğu özel ders için öğrenci kabul etti ya da sanatlarında resmi grup dersleri verdi; bu da sayıları ticari şehirlerde ve Avrupa'nın ticaret yolları boyunca hızla artan hesaplaşma okullarının ortaya çıkmasına neden oldu. Onaylanmış en eski abaküs ustası 1265 yılında Bolonya'da muhtemelen özel bir düzenlemeyle ders vermiştir. Sonraki kırk yıl içinde abaküs ustaları güneyde Umbria ve Toskana'dan kuzeyde Cenova, Lombardiya ve Venedik'e kadar çok sayıda başka kasabada ortaya çıktı. Şehir komünleri tarafından maaş alan ustalar, 1280'lerden itibaren kaynaklarda, özellikle de daha küçük komünlerde ortaya çıktı. Floransa okulları çok geçmeden en iyi okullar olarak görülmeye başlandı ve birçok Floransalı öğretmenlik yapmak için başka yerlere gitti. 1343'te Floransa'da altı abacus okulu vardı ve on dördüncü yüzyılın ilk on yıllarından on altıncı yüzyıla ve muhtemelen daha sonrasına kadar Floransa'da sürekli olarak faaliyet gösteren ortalama üç veya dört okul vardı. 1613'te yalnızca Almanya'nın Nürnberg kentinde bu tür 48 kurum vardı. Abaküs okullarına normal giriş yaşı 10-11 yaş, normal eğitim süresi ise 2 yıl civarındaydı. Öğrencilere öncelikle Arap sayı sisteminde sayıların yazımı öğretildi, ardından çarpım tablosu ve uygulamaları öğretildi (Høyrup, 2007).

Kesirlerle nasıl baş edilecekleri ve temel matematik problemlerinin nasıl çözüleceği öğretildi. Kursun bazı bölümleri karmaşık Floransa para sisteminin anlaşılmasına ayrılmıştı. Okul günü dersler, alıştırmalar ve tekrarlardan oluşan alışılmış bir rutini takip

ediyordu. Rönesans'ın neredeyse tüm eğitilmiş adamları temel anlayışlarını bunun gibi okullarda kazandılar. Daha önceki okuma ve yazma okulları, Latince dil bilgisi yüksek okulları ve üniversitenin eğitim zirvesiyle gruplandırıldığında, abaküs okullarının iyi tasarlanmış bir eğitim sisteminin ayrılmaz bir parçası olduğu açıktır (Bjarnadottir, 2013).

İnsan, zihin ve beden ayrımı değil, ruh ve beden, biçim ve maddenin birliğidir. İnsan, duyuşsal ve entelektüel, iştah açıcı ve bilişsel olmak üzere farklı güçlere sahip, benzersiz, eksiksiz bir maddedir. İnsan rasyoneldir. İnsan, bütünleşmiş, tek bir tözdür, ancak yine de fiziksel, sosyal ve politik ilişkilere gömülüdür ve bazı açılardan bunlardan oluşur. İnsanoğlu herkes için ortak bir doğaya sahiptir, ancak bireysel olarak ister, davranır, seçer, gelişir, gelişir ve topluma katkıda bulunur (Spalding ve ark., 2019).

Modernizasyonu bir toplumsal ortaya çıkış süreci olarak anlamak gereklidir. Sosyokültürel evrimin bir sonucu olarak, modernite aynı anda farklı yerlerde ve farklı zamanlarda ortaya çıkar (Jung, 2023).

Kilise tarihinde ilahi takdir kavramı geniş çapta kullanılmıştır. Kapsamı doğanın düzenini, tarihin yönünü, kişilerin hayatlarının ilahi rehberliğe tabi olma yollarını, kötülük ve acı sorunlarını, siyasetin dilini, bireysel hayat hikayelerimize yerleştirdiğimiz yapıları ve doğanın ve tarihin nihai sonuçlarını içerir. Geniş bir tema olan Tanrı'nın takdiri, Kutsal Yazılardaki öykülerde örneklendirilmiş ve kilise tarihi boyunca teologlar tarafından teorileştirilmiştir. 'İlahi takdir' terimi kelimenin tam anlamıyla ilahi öngörü ve hüküm anlamına gelir, ancak tarihsel anlamları daha geniştir. Hıristiyan teolojisinde takdir, yaratılışın devamıdır. Tanrı, dünyayı yarattıktan sonra onu korur ve Tanrı'nın amaçlarını yerine getirecek şekilde yönlendirir. Olan her şey Tanrı tarafından istenir ve bir amaca hizmet eder; hiçbir şey ilahi irade ve niyetliliğin kapsamı dışında değildir. Bu çeşitli erdemleri doğurur: güven, sabır, şükran ve beklenti. Bazı popüler yanlış anlamalara rağmen, ilahi takdir doktrini Kalvinist bir görüş değildir. 'İlahi takdir'

terimi İncil'de neredeyse hiç yer almaz. Platoncu ve Stoacı felsefeden alınmış, Hıristiyan düşünürlerden etkilenmiştir. Çince ve Japonca gibi dillerde eşdeğer bir terim bulunmamakla birlikte, diğer felsefelerde ve dinlerde de paralellikler bulunabilir. Yahudilik daha esnek bir inayet anlayışına, İslam ise daha güçlü bir okumaya sahiptir; ancak bunlar, ilahi determinizm ile insan özgürlüğünün uyumluluğu etrafındaki anlaşmazlıkları ve farklılıkları gizleyen genellemelerdir. Aslına bakılırsa, diğer İbrahimi dinlerdeki görüşlerin çeşitliliği de Hıristiyanlıktakiler kadar çeşitli görünmektedir. İlahi takdirle ilgili fikirler farklı dini bağlamlarda fark edilebilir ve çeşitli amaçlara uygun hale getirilebilir. İmparatorlukların, dinin, eğitimin, ticaretin ve kültürün faydalarını batıdan dünyanın diğer bölgelerine aktarmak için ilahi olarak görevlendirildiği düşünülüyordu. Bu, özellikle on dokuzuncu yüzyılda imparatorluk retorığının neredeyse sezgisel bir varsayımıydı. Bir yandan, doğa ve ekonomi kanunlarının ilahi olarak emredildiği kabul ediliyordu; bunlara saygı duyulması ve bizim yararımıza doğal yollarında işlemelerine izin verilmesi gerekiyordu (Fergusson, 2018).

Modern Çağ

“Modernist”, modern bir insanı adlandırdığı on altıncı yüzyılın sonlarından kalmadır. On sekizinci yüzyılda modern yöntemlerin takipçisi olduğu kadar antik edebiyatın ötesinde modern edebiyatın destekçisini de ifade etmeye başladı. Her şeyi kapsayan "modernizm" terimi ilk kez on sekizinci yüzyılın başlarında modern zamanların özelliklerini belirtmek için kullanıldı ve bu özelliklere, görüşlere ve ifadelere duyulan sempatiyi ima etmeye başladı (Anselmo, 2014).

Modernite nedir ? Modernizm nedir veya neydi ? Modernist çalışmaların enerjik, genişleyen, çok disiplinli alanı neden çalışmanın temeline dair bu kadar çekişmeyle dolu? Tanımsal etkinlikler, rasyonel kategorileştirmeye ne kadar benzeseler de kurgusal süreçlerdir (Friedman, 2001). Oxford İngilizce Sözlüğü “modernizmi”, “genel olarak klasik ve geleneksel ifade biçimlerinden veya yöntemlerinden kasıtlı bir kopuşla karakterize edilen, sanat, mimari, edebiyat vb.

alanlardaki çeşitli hareketler için portmanteau bir terim olarak tanımlar. Ayrıca 'modernizm', “böyle bir hareketin taraftarlarının çalışmaları veya fikirleri” anlamına gelir (Oxford, 2014). Tanım yeterince bilgilendiricidir ancak kronolojik koordinatlar sunmaz ve oldukça geneldir. Her yeni sanatsal hareket, "klasik ve geleneksel ifade biçimlerinden veya yöntemlerinden kasıtlı bir kopuş" ile karakterize edilir. Bu bakımdan Elizabeth dönemi insanları da Romantikler gibi modernistti. Üstelik tanımda “modernizm” sadece “çeşitli akımlara” gönderme olarak değerlendirilmez, aynı zamanda “sanat, mimarlık, edebiyat vb.” gibi farklı alanlardan da bahsedilir. "Modernizm" terimi, çeşitli eğilimler, tutumlar, inançlar ve nitelik ve anlam bakımından birbirinden farklı, ancak ruh ve bazen de anlayış bakımından aynı olan sanat eserleri için bir etiket görevi görür. Eleştirmenler modernizmi tanımlamak için çok çaba harcamışlardır (Anselmo, 2014).

Geleneksel modernizm tanımı ticarilik kisvesini reddederken, modernist çalışmaların mevcut çağı modernizmin piyasa dinamiklerine bağımlılığını kesin bir şekilde ortaya koymaktadır. “Maddi Modernizm” alanı, modernizmin kendini nasıl pazarladığını ve giderek daha popüler bir kitleye nasıl yayıldığını ikna edici bir şekilde göstermiştir (Earle, 2009).

Modernizasyonu bir toplumsal ortaya çıkış süreci olarak anlamak gereklidir. Sosyokültürel evrimin bir sonucu olarak, modernite aynı anda farklı yerlerde ve farklı zamanlarda ortaya çıkar (Jung, 2023). Modern çağ (modernizm), kilise otoritesinin zayıfladığı, laik kültürün ilerlediği, politik olarak merkezîyetçi ulusların oluştuğu ve hem felsefede hem de bilimde metodolojik rasyonalitenin benimsendiği 17. yüzyıl Avrupa'sında gelişen bir dönemdi. Genel olarak, ortaçağ düşüncesinin, Galileo Galilei'nin bilimde ve Rene Descartes'ın felsefede rasyonel yöntemi benimsemesiyle yaklaşık 1630'da Yeni Akıl Çağı'nın başlangıcında son bulduğu düşünülmektedir. Batı ortaçağ düşüncesinin çağı, Tanrı'ya ve metafizik gerçekliğe inancı, doğaüstü ve doğal arasındaki ilişkiyi düalist terimlerle anlamayı ve vahiy odaklı epistemolojiyi tipik olarak içeren

ön-modern olarak kategorize edilir. Bunun aksine, Akıl Çağı modern çağın başlangıcı olarak görülmektedir (Han, 2008).

Aydınlanma Çağı veya “modern çağ”ın (yaklaşık 1550–1945) eşliğinde iki önemli düşünce geliştirilmiştir. İlk olarak, Rene Descartes (1596–1650) ile başlayarak rasyonalizm, nesnel, rasyonel gerçeği gerçekleştiren insan aklının geçerliliğini vurguladı. Bu nedenle, artık evrensel gerçekleri ararken Kutsal Yazılar'daki özel vahiylerle güvenmemize gerek yoktu (Smith, 2007).

Diğer önemli düşünce ise, yalnızca ellerimizle dokunduğumuzu, dilimizle tattığımızı, gözlerimizle gördüğümüzü, burnumuzla kokladığımızı ve kulaklarımızla duyduğumuzu iddia eden deneyciliktir. Deneycilik, tüm bilgiye giden yolu beş duyuyla sınırladı ve böylece bilinebilir olarak gördüğümüz şeyleri bilmeyi imkansız hale getirdi. Deneycilere göre, Tanrı'yı akıl yoluyla anlayamayız. Ahlak, dini gerçekler, ruhlarımız ve onların yozlaşmış hali de artık gerçek olarak tanıyamayacağımız bir şeye dönüştü. John Locke, Piskopos George Berkeley ve David Hume (1711–1776) gibi İngiliz deneyciler, deneycilik fikrini geliştirdiler. Hume, sözde 'gerçek' dünya hakkında bir şey bilmenin imkansız olduğunu ve sıradan yaşamlarımızda var olduğunu düşündüğümüz her şeyin (örneğin arabalar, masalar, tavuklar, yiyecekler ve hatta diğer insanlar) yalnızca zihnimizin projeksiyonu olduğunu söyledi. Hume'a göre ahlak yalnızca tutkulardır ve akıl, bu tutkuların kölesi olmaktan başka bir şey yapmaz. Immanuel Kant (1724-1804) daha sonra etiğin nesnel özelliklerinin incelenmesini içeren rasyonalizmi savunarak Hume'un deneyciliğine yanıt vermeye çalıştı. Ancak, Kant'ın tüm bilginin beş duyu aracılığıyla edinildiği fikrinin temelini zaten kabul etmiş olması nedeniyle bu girişimi başarısızlığa mahkumdu. Ancak, Kant'ın girişimi daha sonra postmodern fikirler için önemli bir öncü mihenk taşı işlevi görecekti. Özü, nesnel gerçekliği (noumena) bilemediğimiz ve yalnızca bize gösterileni (fenomen) bilebileceğimizdir. Kant'ın görüşü, günümüze kadar büyük etkisi olan başka bir önemli fikrin gelişmesine yardımcı oldu: bilim bize bilgi ve gerçekler elde etmemizi sağlarken, diğer akademik alanlar (örneğin, din) bize değerlerden, kişisel görüşlerden

ve/veya tercihlerden fazlasını vermez. Kant ahlakın nesnellliğini korumaya çalışmış olsa da, onun deneyciliğe dayalı fikirleri, daha sonraki düşünürlerin zihninde dinin kaderi gibi, ahlakı bulamadı (Jun, 2014).

Modernizm'in kendisi de son yıllarda bir yabancılaştırma sürecine tabi tutulmuş sayılabilir; çünkü sözde yeni modernist çalışmalar, modernizmin geleneksel dönemselleştirmesini, coğrafyasını, üslubunu ve hitap tarzını sorunlu hale getirmiş ve genişletmiştir. Modernizmin bu şekilde yeniden düşünülmesi, feminist, toplumsal cinsiyet çalışmaları, kültürel çalışmalar, ulusötesi, küresel ve kültürlerarası çalışmalar, postkolonyal çalışmalar ve eleştirel ırk çalışmaları gibi alanların eleştirel ve teorik perspektiflerinden kanonik Batı modernizmine (genel olarak kabul edilen) yöneltilen meydan okumalarla bütünsel olarak bağlantılıdır (Farfan, 2013).

Aydınlanma Çağı

Locke, Voltaire ve Rousseau çağında Laik Aydınlanma, sıradan insanların günlük hayatlarını radikal bir şekilde değiştirmeye ve dönüştürmeye başlamıştır. Bir zamanlar günaha atfedilen insan zaafı artık yeni tasarlanmış sosyal bilimlerin merceğinden görülüyordu. İnsanlar kiliselere dua etmek için değil, mimariye hayran olmak için giriyorlardı ve pazar sabahlarını bir gazete veya hatta müstehcen bir kitap okuyarak geçiriyorlardı. Laik düşünceliler, sonraki yaşam kaygısı olmadan kendi dünyevi ve ticari refahlarını takip ediyorlardı; başarılarını eylemlerinin ödülleri, başarısızlıklarını ise kör ekonomik güçlerin sonucu olarak görüyorlardı. Laik Aydınlanmayla, laik değerler ve arayışlar on sekizinci yüzyıl Avrupa'sını ele geçirmiş, Amerikan kolonilerine yayılmış ve Batı dünyasında nesiller boyu kalıcı izler bırakmıştır (Jacob, 2019).

Aydınlanma modernin bir işareti olarak hizmet etmiştir ve bugün de bu rolü oynamaya devam etmektedir. Ancak standart yorumlar, Avrupa merkezli bir mitolojiyi varsayma ve sürdürme eğiliminde olmuştur. Küresel etkileşimlerin esasen yalnızca Avrupa tarafından canlandırıldığı görüşünü yerleştirmeye yardımcı olmuşlardır.

Tarihçiler artık bu görüşe meydan okumaya başlamıştır. Aydınlanma'nın Avrupa kökenlerine olan saplantının ötesine geçen küresel bir tarih perspektifi literatürde ortaya çıkmaktadır. Aydınlanma'nın özellikle Avrupa'ya özgü bir olgu olduğu varsayımı, Batı modernitesinin ve modern Batı'nın temel öncüllerinden biri olmaya devam etmektedir. Aydınlanma, Batı'nın kültürel geleneklerine derinden yerleşmiş, özgün ve özerk bir Avrupa ürünü olarak görünmektedir. Bu ana anlatıya göre Rönesans, hümanizm ve Reformasyon “entelektüel ve bilimsel gelişime, üç buçuk asırdan biraz daha uzun bir süre sonra bilimsel devrimde ve ardından on sekizinci yüzyılın Aydınlanmasında çiçek açan yeni bir ivme kazandırdı”. Sonuçlar arasında bireyin dünyası, insan hakları, rasyonalizasyon ve Max Weber'in ünlü bir şekilde “dünyanın büyüünün bozulması” olarak adlandırdığı şey vardı. On dokuzuncu yüzyıl boyunca, ya da genel kaniya göre, modernin bu bileşenleri daha sonra dünyanın geri kalanına ihraç edildi. William McNeill'in Batı'nın Yükselişi adlı eserinde övündüğü gibi, "Biz ve yirminci yüzyılın tüm dünyası, erken modern Avrupa'nın bir avuç dehasının ürünü ve mirasçılarımız (Conrad, 2012). Evet söylenildiği gibi günümüz dünyasına hakim olan ideoloji modernleşme olmuştur. Ama fakat Batı, İslam dünyasının hamisi olamayacağı için mirasçısı da olamaz.

KAYNAKÇA

- Anselmo, A. (2014). *Modernism*. EDUCatt-Ente per il diritto allo studio universitario dell'Università Cattolica.
- Baschera, L. (2013). *Ethics in reformed orthodoxy*. In *A Companion to Reformed Orthodoxy* (pp. 519-552). Brill.
- Bjarnadottir, K. (2013). *History of teaching arithmetic*. In *Handbook on the history of mathematics education* (pp. 431-457). New York, NY: Springer New York.
- Brentjes, S. M. (2008). *Courtly patronage of the ancient sciences in post-classical Islamic societies*. *Al-qantara*, 29 (2), 403-436.
- Colish, M. L. (2000). *Remapping scholasticism* (Vol. 21). Toronto: Pontifical Institute of Mediaeval Studies.
- Conrad, S. (2012). *Enlightenment in global history: A historiographical critique*. *The American Historical Review*, 117(4), 999-1027.
- Decock, W. (2012). *Theologians and contract law: the moral transformation of the ius commune (ca. 1500-1650)* (Vol. 9). Martinus Nijhoff Publishers.
- Duffy, E. (2022). *The stripping of the altars: traditional religion in England, 1400-1580*. Yale University Press.
- Earle, D. M. (2009). *MySpace Modernism*. *Modernism/modernity*, 16(3), 478-481.
- Farfan, P. (2013). *Editorial Comment: "Modernism"*. *Theatre Journal*, 65(4), x-xiii.
- Fellows, L. (2018). *Patronage as Power, Identity, and Self-Legitimization in Medieval Europe*. Degree of master, Arts in humanities, Hood College.
- Fergusson, D. (2018). *The providence of god: A polyphonic approach* (Vol. 11). Cambridge University Press.

- Friedman, S. S. (2001). Definitional excursions: the meanings of modern/modernity/modernism. *Modernism/modernity*, 8(3), 493-513.
- Gordley, J. (1991). *The philosophical origins of modern contract doctrine*. Clarendon Press.
- Grice-Hutchinson, M. (1952). *School of Salamanca, The*. Ludwig von Mises Institute.
- Han, S. H. (2008). *Postmodern Thought and Evangelical Theology*. Christian Literature Crusade, Seoul.
- Høytrup, J. (2007). *Jacopo da Firenze's Tractatus algorismi and early Italian abacus culture (Vol. 34)*. Springer Science & Business Media.
- Iribarren, I. (2020). Thomism. In *Encyclopedia of Medieval Philosophy: Philosophy between 500 and 1500* (pp. 1919-1927). Dordrecht: Springer Netherlands.
- Jacob, M. C. (2019). *The secular enlightenment*. Princeton University Press.
- Jun, C. M. (2014). The paradigm shift of practical theology and theological practice to overcome modernism and postmodernism. *Pacific Science Review*, 16(2), 156-166.
- Jung, D. (2023). Islam and the Emergence of Modernity: World Society as an Emergent Social Reality. In *Islam in Global Modernity: Sociological Theory and the Diversity of Islamic Modernities* (pp. 95-126). Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden.
- Kugelmann, R. (2011). *Psychology and Catholicism: contested boundaries*. Cambridge University Press.
- Malmberg, B. (2023). *How mathematics built the modern world*. Geografiska Notiser.
- Mercadante, L. A. (2014). *Belief without borders: Inside the minds of the spiritual but not religious*. Oxford University Press.

- Orlemanski, J. (2019). Who has fiction? Modernity, fictionality, and the Middle Ages. *New Literary History*, 50(2), 145-170.
- Oxford (2014). Oxford English Dictionary. www.oed.com
- Pasnau, R. (2011). Scholastic qualities, primary and secondary. *Primary and Secondary Qualities: The historical and ongoing debate*, 41-61.
- Rainey, L. (Ed.). (2005). *Modernism: an anthology*. John Wiley & Sons.
- Saliba, G. (2007). *Islamic science and the making of the European renaissance*. Mit Press.
- Schubring, G. (2012). From the few to the many: Historical perspectives on who should learn mathematics. In *Dig where you stand* 2. Proceedings of the second “International Conference on the History of Mathematics Education (pp. 443-462).
- Smith, R. S. (2007). *Truth and the new kind of Christian: The emerging effects of postmodernism in the church*. Crossway.
- Spalding, T. L., Stedman, J. M., Gagné, C. L., & Kostelecky, M. (2019). *The human person: What Aristotle and Thomas Aquinas offer modern psychology*. Springer Nature.
- Stearns, P. N. (2017). Periodization in world history: Challenges and opportunities. *21st-Century Narratives of World History: Global and Multidisciplinary Perspectives*, 83-109.
- Westerink, H. (2019). Thinking spirituality differently: Michel Foucault on spiritual self-practices, counter-conducts, and power-knowledge constellations. *Religions*, 10(2), 81.
- Wilkins, J. D. (2021). Thomism as a Tradition of Understanding. *The Thomist: A Speculative Quarterly Review*, 85(2), 247-293.

BÖLÜM 5

İSLÂM HUKUKU AÇISINDAN NİŞANLANMA VE HUKUKÎ SONUÇLARI

Doç. Dr. Emine GÜMÜŞ BÖKE¹

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.14584577>

---

¹ Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslâm Hukuku Anabilim Dalı
Düzce/Türkiye, eminegumusboke@duzce.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-9648-8693>

GİRİŞ

Evlilik öncesi tarafların birbirlerini tanımaları, gelecekte sağlıklı ve mutlu bir yuva kurup kuramayacaklarını test etme bakımından nişanlılığın önemli bir yeri vardır. Esasen toplumların evlilik telakkilerine ve bu yöndeki örf ve adetlerine göre değişiklik gösteren nişanlanma, evlenmek isteyen erkekle kadının evlenme vaatlerini ortaya koydukları bir uygulamadır. Nikâh akdinden önce geçirilen bir süreç olan nişanlanma, İslâm hukukuna göre bir akit değildir. Dolayısıyla nişanlanmış kişiler nikâh kıyılıncaya kadar birbirlerine mahremdirler. Nikâh akdi yapılmadan taraflar aile hayatını yaşayamazlar. Beraberliklerini sürdüremeyeceklerini veya evlilik birliği oluşturamayacaklarını anlayan nişanlı taraflar nişanı bozma hak ve yetkisine sahiptirler. Zira İslâm hukukuna göre, kilise hukukunda olduğu gibi, nişanlılık taraflara evlenme mecburiyeti yüklemez.

Birey olarak kadın ve erkek yaşadıkları toplumun ve mensubu buldukları dinin kurallarına göre yerine getirmeleri gereken sorumluluklara sahiptir. Kur'an-ı Kerim'deki, "*İnsanoğlu kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanır?*" (Kıyâme, 75/36) ayeti Müslüman'ın çok yönlü bir sorumlulukla muhatap olduğunu gösterir. Evlenmek bu sorumluluklardan biri olduğu gibi bunu gerçekleştirirken de mükellefiyetlerin göz ardı edilmemesi gerekir. Zira evlilik sadece evlenecek olan tarafları ilgilendiren bireysel bir olgu değil çok yönlü bir sosyal olaydır. Müslüman, gelişim ve hayat evrelerine göre üstlendiği sorumlulukların bilincinde olup bunları eksiksiz yerine getirmeye özen göstermelidir. Bu bağlamda bireyin hayatında önemli bir merhale olan evlilik ilişkisini oluşturmadan önce yerine getirmesi gereken sorumlulukları hayatının kalan kısmını da ciddi manada etkileyeceğinden bu aşama dikkate alınması gereken önemli bir dönem olarak düşünülmalıdır.

Sorumluluklar insan davranışlarına etki eden faktörler olduğu için birey sorumlu olduğu kişilere karşı davranış değişikliğine de gitmek zorundadır. Örneğin nişanlanmadan önce bir erkek, herhangi bir kızın şahsına veya ailesine karşı insani ilişkiler bağlamındaki sorumluluktan başka bir duyguya sahip değilken onunla

nişanlandığında nişanlısına ve onun ailesine karşı farklı bir sorumluluk altına girmiş olacaktır. Evlenerek bir yuva kuracak olanların her şeyden önce uyum içerisinde birbirlerini tamamlar mahiyette, tek vücut gibi bir ikili oluşturmaları için eş seçiminden görüşmeye kadar gerekli tedbirlerin alınması sağlam bir yuva kurmanın önemli ön şartları arasındadır.

NIŞANLANMA VE NIŞAN MERASİMİ

Bir ailenin oluşumunda ilk safha şüphesiz, kadın veya erkek tarafından birinin ya da her ikisinin birden evlenme niyet ve arzusunu ciddi bir teklif olarak karşı tarafa iletmeye başlar (Ebu'l-Ayneyn, 1961:31). Bu teklif nişanlanma talebi olup karşı tarafın olumlu cevabıyla nişan hukuken gerçekleşmiş olur. İki kişinin birbiriyle evlenmeyi karşılıklı olarak vaad etmesi anlamına gelen nişanlanma ve bunun sonucunda ortaya çıkan nişanlılık ilişkisine hemen hemen bütün toplumlarda rastlanmaktadır (Düsûkî, 2011:37; Acar, 2019:22; Aydın, 1985:14; Çolak, 2018:35). Bazı toplumlarda bu durum farklı isimlendirilmiş olsa bile iki iradenin aynı noktada buluşması nişanlanmayı ifade etmektedir. Ancak bizim geleneğimiz bunu yeterli görmeyip küçük de olsa bir merasimle daha ciddi bir konuma taşımaktadır.

Evlilik bağı kurulmadan önce nişanlanma uygulaması VI. yüzyıldan itibaren eski Türkler'de de görülür. İlk dönem Arap-İslâm toplumlarında ise bir merasim şeklinde nişanlanma pek yaygın değildi. Eski Roma, Germen ve kilise hukuklarında nişanlanmaya yer verilmiştir. Ortaçağ kilise hukukunda nişanlanma, taraflar arasında sona erdirilmesi hemen hemen evlenme kadar güç sayılan bir bağ olarak kabul ediliyordu. Ancak daha sonra reform hareketlerinin ve tabii hukukun etkisiyle bu konudaki anlayış bütünüyle değişmiştir. Türk-İsviçre hukukunda hâkim kanaat, nişanlanmanın kendine özgü yapısı olan bir aile hukuku sözleşmesi niteliği taşıdığı yönündedir (Öztaş, 2004: 19; Acar, 2019:22; Koç, 2002:5, 13).

Klasik fıkıh eserlerinde nişanlanmayla ilgili hükümlere daha çok nikâh bölümünün başında, ayrıca iddet ve mehir konuları işlenirken

değınılır. Fıkıh literatüründe evlenme niyetini açıklama **hitbe**, niyeti açıklayan erkek **hâtıb**, kendisine bu yönde niyet açıklanan kadın **mahtûbe** şeklinde isimlendirilmektedir (Ebû Zehra, 1957: 26; Karaman, 1996:I/295- 296; Acar, 2007: 33/152). Ancak hitbe geniş anlamıyla nişanlılık ilişkisi için de kullanılır. Kur'ân-ı Kerîm'de bir yerde geçen hitbe kelimesinin (Bakara, 2/234-235) hadislerde gerek bu şekilde gerekse fiil kalıpları içinde yaygın biçimde kullanıldığı görüldür. Nişanlılık kelimesi ilk defa Osmanlı Aile Hukuk Kararnamesi'nde kullanılmıştır. Kararname, nişanlılık adı altında söz kesme de diyebileceğimiz hitbeyi tanzim etmiştir (Aydın, 183-184).

Nişanlanma insanın hayatında önemli dönüm noktalarından biri olarak görüldüğü için bu dönüm noktasını sıradan yaşamışlıklardan ayırmak gibi bir düşünce gelişmiştir. Nişan olgusu hem bireyin hem de toplumun önemli gördüğü değişim olması bakımından bunun en azından yakın çevrenin bilip haberdar olacağı kadar ilan edilerek açıklanması uygun görülmüştür. Bu aleniyetin hem bireysel hem de toplumsal açıdan faydası vardır. Evlilikten önce nişanlanmaya izin verilmesinden maksat, yuva kuracak olan her iki tarafın birbirlerini iyi tanınması ve isabetli karar verebilmesi için düşünme fırsatını kullanmalarındır (Aslan, 2015:26).

Ayrıca yapılacak olan nişan merasimleri, dinimize göre sade ve gösterişten uzak taraflara aşırı harcama yaptırmayacak ölçüler içinde olmalıdır. Nişan bozulma ihtimalini içinde barındıran bir olgu olduğu için abartılı durumlar telafisi zor hususların doğmasına neden olabilmektedir. Nişan merasimlerinin günümüzde yaygın hale geldiği gibi aşırı eğlenceye boğmak ve evlilik merasimleriyle benzer hale getirmek bu işin doğasına uygun olmamakla beraber dinen ölçülü hareket etmek esastır.

NİŞANLILARIN GÖRÜŞMELERİ

Günümüz toplumlarında evlenecek olan taraflar evlilik akdi yapmadan önce birbirleriyle evlenme arzularını ortaya koymakta, bilahare kısa veya uzun süren bir hazırlık dönemine girilmektedir. Nikah akdinden önce geçirilen nişanlılık süreci olarak isimlendirilen bu

dönemin birbirleri ile evlenmeyi arzulayan iki tarafın karşılıklı olarak evlenme vaadinde bulunmasıdır. Nitekim Türk Medenî Kanunu da “*nişanlanma evlenmek vaadiyle olur*” şeklinde bu durumu ifade etmiştir. Nikâh akdinden önce böyle bir geçiş sürecinin hukukî kabul edilmesi, ileride yeni bir aile oluşturacak olan iki tarafın birbirlerini tanımalarını, sağlıklı ve doğru karar verebilmelerine maksadına binaendir (Kahveci, 2019: 58; Keleş, 2004:195; Aslan, 2015: 25). Bu sürecin zorunlu haller dışında uzatılmasının evliliğin sağlıklı gerçekleşmesine bir katkısı olmayacağı gibi olumsuz sonuçların doğmasına da sebep olmaktadır.

İslâm evlenmeleri mubah olan erkekle kadının özel mekânlarda bir arada bulunmalarını, görüşmelerini, birbirlerine yakınlaşmalarını yasaklamıştır. Ancak hayat boyu beraber yaşamayı hedefleyen kişilerin birbirlerini görmeden, tanımadan, haklarında yeteri kadar bilgi sahibi olmadan evlilik birliği oluşturmaları da düşünülemez. Evlenecek olduğu kişiyi tanımayan kişi, onun kendisini tamamlayan diğer yarısı olduğu tespitinde de bulunamayacağı için yapacağı evlilik, aile kurumuyla hedeflenen amacın gerçekleşmesini sağlamaktan uzak kalabilir (Yaman, 2015:52; Kahveci, 2007:16).

Evliliğin psiko-sosyal açıdan sağlıklı bir şekilde oluşup gelişmesi, sağlam bir temele oturtulabilmesi için evlenmeyi düşünen erkekle kadının belirli sınırlar dâhilinde birbirlerini görmeleri, konuşmaları, birbirleriyle görüşmeleri, zarurete binaen mubah kabul edilmiştir (Kahveci, 2019:55). Hz. Peygamber, Mugîre b. Şu‘be’ye evlenmek istediği kadını görmesini söylerken, “*Çünkü bu, uyum sağlamanız ve evliliğin devamı açısından daha uygundur*” (Tirmizî, “Nikâh”, 5) buyurmuş, bazı kimselere de bu yönde tavsiyelerde bulunmuştur (Müslim, “Nikâh”, 74,75).

Evlilik öncesi görüşmelerde dikkat edilmesi gereken husus hem Allah'ın bu konuda koyduğu sınırları ihlal etmemek hem de talip olunan eş adayının şeref, onur ve haysiyetine halel getirmemektir. Bu durum günümüzde umuma açık olan bir yerde sınırlı sayıda olmak şartıyla, üçüncü kişilerin kafalarını karıştırmayacak, yanlış anlaşılmalara meydan vermeyecek, aday hakkında kötü düşüncelerin

oluşmasına imkân doğurmayacak biçimde belirli sayı ile sınırlandırılmalıdır (Çolak, 2018:35). Hz. Peygamber (s.a.s.)'in, *“İçinizden kim Allah’a ve ahiret gününe inanıyorsa, yanında mahremi olmayan bir kadınla baş başa kalmasın. Çünkü böyle yaparsa üçüncü kişi şeytan olur* (Ebû Davûd, “Nikâh”, 19; Tirmizî, “Nikâh” 5) uyarısını göz önünde bulundurmak gerekir. Şeytan ise insanlara sağlarından, sollarından, önlerinden ve arkalarından yaklaşır (Araf, 7/17), kötülükleri teşvik eder (Bakara, 2/268), kötü düşünceler telkin eder (Enfal, 8/11) ve onları azdırır (Sâd, 38/82). Hadislerden de anlaşılacağı gibi şeytanın ortak olduğu bir olgudan Müslüman bireye de topluma da hiçbir fayda ve hayır gelmez.

Evlilik öncesindeki bir araya gelmeler, görüşme ve konuşmalarda her iki tarafın niyetlerinin düzgün ve evlilik olmasına özen gösterilmeli, samimi olarak kendi düşünce, anlayış ve felsefelerini, hayattan beklentilerini, evlilik konusundaki görüşlerini, önceden zihinlerinde oluşturdukları ideal eş anlayışlarını doğru ve eksiksiz bir şekilde birbirlerine aktarmaları gerekir. Bunun ötesindeki bir anlayışla gerçekleşecek görüşme ve beraber yaşama dinimize göre caiz görülmemiştir. Evlilik öncesi ilişkilerdeki ölçüsüz davranışlar, taraflar aleyhine bazı sakıncalar doğuracağından bu bir zaruret de olmadığından evlenmeleri helal olan bireylerin baş başa kalıp kısa bir süre de olsa beraber, bir arada yaşamaları haramdır (Kahveci, 2019:56).

Evlilik öncesinde adayların tam bir Müslüman sorumluluğuyla hareket etmeleri ve erkeğin eş adayının sadece yüzüne, ellerine ve ayaklarına bakabileceği çoğunluk İslam hukukçuları tarafından kabul edilen görüştür (Şirazi, 1995, II/34; İbn Rüşd, 1985:II/3; Aslan, 2015: 24; Çolak, 2018:34). Zira kadının yüzü onun güzelliğine elleri ise vücudunun zarafetine işarettir. Ebû Hanife'nin ayakları da görülebilecek yerler arasında saydığı nakledilir (İbn Hazm, ts., IX/161; Kâsânî, 1974:VI/492). Hanbeli mezhebine göre ise günlük işler yapılırken açık kalabilen yüz, boyun, el ve ayaklara da bakılabilir (İbn Kudâme, 1997:IX/491). Bu bağlamda Hz. Peygamber'in *“Bir kadınla evlenmek istediğinizde sizi onunla nikâha götürecek kadınısı özelliklerine bakabilirsiniz bakın“* (Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 18) hadisi

Ahmed b. hanbel tarafından delil olarak ileri sürülmüştür. Bu hadisten hareketle kadınlara da aynı hakların tanındığı rahatlıkla söylenebilir. Sonuç olarak taraflar birbirlerinin fizikleri hakkında fikir verecek yerlere bakabilirler. Evliliğin asıl maksadı cinsellik olmadığına göre, görme konusunda haddi aşmak da doğru değildir (Yaman, 2015:53). Görmekle yetinmeyip uygun ortamda konuşmalarında, ilerideki hayatları ve düşünce dünyaları konusunda birbirlerini bilgilendirmelerinde, ondan sonra evliliğe sağlam adımlarla ilerlemelerinde oldukça fayda vardır.

NİŞANLILIK SÜRECİNDEKİ SORUMLULUKLAR

Sosyal bir gerçeklik olan nişanlılık, tarafların evlenme vaadiyle başlayıp evliliğin gerçekleştiğini belirleyen nikâh akdinin yapılmasına kadar veya bu ilişkinin başka bir sebeple sonuçlanacağı zamana kadar devam eden süreçtir. İslam hukukuna göre nişan bir nikâh akdi değil, nikâh akdi öncesi evlenme niyetinin ortaya konulduğu, evlenmeye hazırlık, evliliğe yönelik tedbir alma, tanışma, alışma, uyum, güven, sevgi ve saygının oluşup oluşmayacağına denendiği bir süreç olarak nitelendirilmektedir. Dolayısıyla akit olarak hukukî (kazaen) bir sonuç doğurmaz ama ahlakî, dinî (uhrevî) ve örfî sonuçları bulunmaktadır. Çünkü sözün, vadin sorumluluğu vardır. Zira Allah Teâlâ “... *ahdi yerine getirin, doğrusu verilen ahidde sorumluluk vardır*” (İsra 17/34) “*O mü'minler üzerindeki emanetleri gözetirler, verdikleri sözleri tamı tamına tutarlar*” (Mü'minun 23/8) buyurmaktadır. Hz. Peygamber'in (s.a.v.): “*Bana kendinizle ilgili altı şey konusunda güvence verin, ben de size cennet için güvence vereyim. Söz verdiğiniz zaman yerine getirin, ...*” (Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/323) buyurması ve başka rivâyette verilen sözden dönmeyi münafıklık alameti sayması sözde durmanın önemine ve gerekliliğine dikkat çekmektedir (Özay, 2020: 147).

Nişanlılık ilişkisi, evlenme yani nikâh olmadığı için taraflar arasında evliliğin sağladığı mubahlık sonucunu doğurmaz. Nişanlılar arasındaki helallik ve haramlık durumu, nişanlanma öncesi ile aynıdır. Bunun için bir araya gelerek konuşmaya duyacakları ihtiyaç halinde aralarındaki ilişkinin haramlığı ortadan kaldırmadığının bilincinde

hareket etmeleri şarttır. Özellikle literatürde "*halvet*"² olarak nitelendirilen şekilde yalnız kalmamaya özen göstermelidirler. Zira bu durumu İslam kesin olarak yasaklamıştır.

Taraflar bu dönemde sağlam bir evliliğin oluşması için gereken gayreti göstermeli, her biri kendisini karşı tarafa eksiksiz ve doğru bir şekilde anlatmaya ve tanıtmaya çalışmalıdır. Bu süreç evlilik birliğinin sağlam bir şekilde oluşması için önemlidir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki nişanlanan çiftin bu sürecin evlilikle sonuçlanmama ihtimalini göz önünde bulundurarak birbirlerine karşı özellikle kişilik haklarını ihlal edecek şekilde davranmamaları da önem arz etmektedir. Nişanlılıkta tarafların birbirine mahremiyeti devam etmektedir. Nişanlılar birbirine helal değildir ve kimsenin bulunmadığı ve izin vermedikleri sürece kimsenin giremeyeceği kapalı mekânlarda baş başa kalamazlar. Nikâh akdinin sonuçlarından olan birtakım haklar (nafaka, mehir, nesep, iddet, miras, sıhri hısımlık), birbirine helal olma ve aynı meskeni paylaşma gibi durumlar nişanlılıkta hak doğurmaz. Dolayısıyla nişanlılıkta, nikâhtan farklı hükümler geçerli olur. Ancak şer'i ölçüler içerisinde gerçekleşecek görme ve tanıma sürecinin dini açıdan bir sakıncası bulunmamaktadır (Keleş, 2004: 196; Yaman, 2015:55).

Nişanlılık sürecinde bu durumu bildiği halde bir başkası kadına açık veya üstü kapalı bir evlilik teklifinde bulunmamalıdır. Hz. Peygamber'in bu konudaki hadisinin zâhirini esas alan sahâbeden Abdullah b. Ömer, Ukbe b. Âmir, tâbiînden İbn Hürmüz ve çağdaş İslâm hukukçularından Ebû Zehra, evlilik teklifine kadın tarafından henüz bir cevap verilmiş olmasa dahi bir başkasının teklifte bulunmasını câiz görmez (Ebû Zehra, 1957: 31). Hanefî, Mâlikî ve Hanbelîler'e göre eğer kadının evlilik teklifini kabule yatkın olduğu anlaşılıyorsa ikinci bir teklif haramdır; ancak olumlu veya olumsuz hiçbir işaret yoksa bir başkasının teklifte bulunması câizdir (Döndüren,

²Halvet; tarafların, kendilerinin izni olmadan bir başka kimsenin yanlarına giremeyeceği yerde baş başa kalmaları veya bir başka ifade ile istenirse cinsel temas yapılabilecek şartlarda baş başa kalmalarıdır.

1983:I/211). Şâfiî mezhebinde tercih edilen görüşe göre kadın henüz açık bir cevap vermemişse birinci teklife meylettiği anlaşılrsa bile ikinci bir teklif yapılabilir. Fâtıma bint Kays'ın Muâviye b. Ebû Süfyân, Ebû Cehm ve Üsâme b. Zeyd'in kendisine evlilik teklifinde bulunduğunu söylemesi üzerine Resûl-i Ekrem'in ona yaptığı tavsiyeden, kadının kabule meyli belirgin hale gelmeden başkalarının da evlenme teklifinde bulunabileceği anlaşılmaktadır (Şirbînî, 1958:III/137). İkinci teklifin haram olduğu durumlarda bu kişiyle evlilik yapılması İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre nikâhın sıhhatine engel teşkil etmez. Mâlikî mezhebinde ise böyle bir nikâhın feshedilmesi gerektiği, feshedilmesinin müstehap olduğu ve zıfâf gerçekleşmemişse feshedileceği şeklinde üç görüş vardır (Şelebî, 1983:77; Ebû Zehra, 1957, 31).

Vefat iddeti bekleyen kadına üstü kapalı evlenme teklifinde bulunulabileceği (Bakara, 2/235), böyle birine veya bâin talâk sebebiyle iddet bekleyen kadına açık biçimde ve ric'î talâk sebebiyle iddet bekleyen kadına gerek açık gerekse üstü kapalı bir şekilde evlenme teklifinde bulunulamayacağı hususunda görüş birliği vardır. Bâin talâkla boşanan kadına iddet içerisinde üstü kapalı teklifte bulunmanın hükmü ise tartışmalıdır. Fakihlerin çoğunluğu bunu câiz görürken Hanefîler'le bir kısım Şâfiî ve Hanbelî fakihî, eşlerin anlaşması halinde yeni bir akidle evlenmeleri mümkün olduğu için böyle bir teklife cevaz vermez (Şelebî, 1983:75; Acar, 2019:25; Çolak, 2018:38-39).

NİŞANLILIK DÖNEMİNDE DİNÎ NİKÂH

Günümüzde yaşanan ve sürekli karşılaştığımız önemli problemlerden biri de aralarındaki ilişkiye meşruluk kazandırabilmek için söz veya nişandan sonra yapılan resmi veya dinî nikâhlardır. Tarafları böyle bir hatalı uygulamaya yönlendiren aslında kendilerince ortaya konulmuş meşru görülmeyen bazı hususların meşrulaştırılması anlayışıdır. Bu anlayış asıl itibariyle nişanlılık olgusuyla zıt bir durum olup bazı açılardan meşruluğunun bulunmadığı ortadadır. Ayrıca İslam'ın nişanlılıkla gözettiği gayeye de aykırıdır. Nişanlılık sürecinde yapılan sözde nikâh akitlerine dayanılarak nişanlılar arasındaki

ilişkilerin boyutlarının nişanlılık ilişkisinin sınırlarını zorlayacak şekle dönüştürülmesi çoğu zaman tarafların şahsiyet haklarının ağır şekilde zarar görmesiyle sonuçlanmaktadır (Yaman, 2015:55).

Nişanlılık döneminde taraflar arasında dinin koyduğu yasakların belirli düzeyde kalkması ve baş başa kalıp rahat hareket etmeleri amacıyla halk arasında dini nikâh diye bilinen bir nikâhın yapılması İslam hukukunun öngördüğü mahiyette bir nikâh olmadığı gibi birçok sakıncayı da beraberinde getirmektedir. Nişanlılık ayrı, nikâh/evlilik ayrı birer hukuki süreç olarak kabul edilmeli ve nikâh akdi gerçek yeri olan fiili evliliğin yapılacağı zamana bırakılmalıdır. Bu sadece ahlakî ve vicdanî bir durum olmayıp dinî ve hukukî bir sorumluluktur.

İslam hukukçularının büyük çoğunluğuna göre, erkeğin nikâh akdiyle hanımı olmuş kadını kendi evine götürememesi ve onunla zevciyet münasebetinde bulunamaması gibi şartlarla yapılan nikâh akitleri sahih nikâh akdi olarak kabul edilmemiştir. Bu akdin fiili evlilik meydana gelmeden önce mutlaka feshedilmesi gerekir. İslam hukukçularının bazıları da gayesine ters şartlar içerecek şekilde yapılan nikâh akitlerinin hukuken batıl/geçersiz olduğu kanaatinde idirler. Bunun için bu akitler taraflar arasında öncesinde haram olan hiçbir ilişkiyi helale çevirmez. Bu akde güvenilerek sınırlar aşılacak olursa taraflar dinen günahkâr olurlar. Yapılan nikâha istinaden tarafların zevciyet ilişkisinde bulunmaları halinde ayrılma isteği erkekten kaynaklanmışsa Türk Medenî Kanunu'na göre kadın, hiçbir hak iddia edemeyecek ve bu durum mağduriyete sebep olacaktır. Hiçbir yaptırımın bulunmamasından yararlanan erkek ise bir taraftan hukuku çiğnemiş, diğer taraftan yaptığı yanına kâr kalmış gibi olacaktır. Nişandan ayrılma isteği kadın tarafından gelmiş ve erkek te buna yanaşmıyorsa yine kadın mağdur olacaktır. Daha da önemlisi erkek onu boşamayarak kadını cezalandırma yoluna gidebilecek, dolayısıyla kadın dinen evli sayıldığından kocası tarafından boşanmadıkça bir başkasıyla evlilik yapamayacaktır. Bu sebeple her ne şekilde olursa olsun özellikle kadınlara nişanlılık döneminde dini nikâh talebinde bulunmamaları, ısrar etmeleri halinde ise öncelikle resmî nikâh yaptırımları tavsiye edilmelidir (Acar, 2019:30-31; Çolak, 2018:36; Köse, 2014: 97-101).

Nişanlılık ilişkisinin geçici bir süreç olması ve ayrılma ihtimalini de içinde barındırması açısından bu dönemdeki nikâh akdi de bu hususları bünyesinde barındıracaktır. İslam'a göre nikâh sadece bir hukuki muamele olmayıp aynı zamanda haramları helale dönüştüren ibadet niteliğine de sahip bir olgudur. Nikâh/evlilik akdinin ömür boyu birlikteliği içermesi de İslam'a göre olmazsa olmaz şarttır. Zira geçici nitelikte olan mut'a nikâhı ile muvakkat nikâh batıl akitlerden kabul edildikleri için bunları yapmak dinen haramdır. Nişanlılık süreci geçiciliği içinde barındırdığı için bu dönemde kısılan nikâhların da mut'a veya muvakkat nikâhtan pek farklı olmadığı ortadadır.

Sonuç olarak nişanlılık ilişkisi nişanlılığın meşru sınırları içinde yaşanmalı, bu evlilikle karıştırılmamalı ve hiçbir şekilde ne ülkemizdeki kanunlara uygun resmi ne de dinî denilen bir nikâh akdi bu süreçte yapılmamalıdır. Çünkü nikâh akdi yapıldığı anda nişanlılık ilişkisi hukuken sona ermiş ve evlilik ilişkisi başlamış olur (Bilmen, 1985:II/12). Oysa hem toplum hem de taraflar bu ilişkiyi nişanlılık olarak tanımlamaktadırlar. Aslında bu durum nişanlılık sürecinde yapılan nikâh akdinin gerçek bir nikâh akdi olduğuna toplumun da tarafların da inanmadıklarını göstermektedir. Kimsenin inanmadığı bir akdi bizim geçerli kabul etmemiz de mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla nişanlıların mahremiyet probleminin ortadan kaldırılması amacıyla dinî nikâh kıymaları esasen birçok sakıncayı beraberinde getirdiği gibi İslâm teşriinin ruhuna da uygun değildir.

NİŞANIN SONA ERMESİNDE HEDİYELERİN DURUMU

İslâm hukukunda nişanlılık taraflara evlenme mecburiyeti getirmediğinden nişanlılar sebepli ya da sebepsiz, tek taraflı veya anlaşarak nişanı sona erdirebilir. Ancak genel olarak sözden dönmenin dinen hoş karşılanmaması yanında nişanı bozmanın karşı tarafa vereceği maddî ve mânevî zararın da iyice düşünülmesi ve ona göre hareket edilmesi tavsiye edilmiştir. Nişan bozulduğu anda taraflar birbirinden bağımsız hale gelirler. Nişan ne şekilde sona erdirilirse erdirilsin eğer erkek mehre mahsuben bir miktar mal veya para vermişse bunu talep edebilir. Zira *mehir evlilik akdinin hukukî sonucudur; evlilik olmayınca kadın mehirden bir şey hak edemez.*

Hediyeler konusunda;

- Hanefiler hibe hükümlerinin geçerli olacağı, dolayısıyla hibeden dönmeye engel bir durum yoksa verilen hediyein geri alınabileceği kanaatindedir.
- Mâlikî mezhebine göre verilen hediyeler geri alınamaz. Bazı Mâlikî fakihleri ise bu hususta örf veya kararlaştırılmış şart varsa buna göre hareket edileceği görüşündedir. Örf veya şart yoksa nişanı bozan taraf olmamak kaydıyla hediye veren erkek bunu geri isteyebilir. Bu görüşün sahipleri, bu tür hediyeleri mutlak şekilde yapılan bir bağış değil evlenme şartıyla yapılmış şartlı bir hibe olarak kabul etmektedir.
- Şâfiîler'e göre nişanı hangi taraf bozarsa bozsun yiyecek, içecek, takı ve elbise gibi hediyeler duruyorsa aynen, kullanılmışsa bedeli ödenir.
- Hanbelî mezhebine göre ise hediye veren taraf nişanı bozarsa hediye geri alamaz, aksi takdirde alabilir (Merğînânî, 1986:III/227-228; Mevsilî, 2007:III/51; Ebû Zehra, 1957:37; Hallâf, 1990: 21-22; Kahveci, 2019:64; Zuhaylî, 1985: VII/27).

Klasik fıkıh literatüründe haklı bir sebep olmaksızın nişanın bozulabileceği kabul edilmiş, ancak kusursuz tarafın uğrayacağı maddî ve mânevî zararın tazmini üzerinde durulmamıştır. 1917 tarihli Osmanlı Aile Hukuku Kararnâmesi de tazminatla ilgili açık veya zımnî bir düzenleme yapmamış, muhtemelen bu meselenin hallini kazâî ve ilmî ictihadlara bırakmıştır. Bazı çağdaş âlimler evlenme ümidiyle tarafların büyük masraflar yaptığına, çalışan kadınların işten ayrılabilmesine, uzun nişanlılık devresi sonunda nişanın bozulmasının özellikle kadının toplum içindeki itibarını sarsıp asılsız dedikodu ve ithamlara sebep olduğuna, hatta kusursuz tarafın beden ve ruh sağlığını bozabildiğine dikkat çekerek nişanın bozulması durumunda tazminat davası açılabilceğini ileri sürmüştür (Çolak, 202018:42)

Karşıt görüş sahipleri, İslâm'da nişanlanmanın bir akid olarak kabul edilmediğini ve taraflara evlenme mecburiyeti yüklenmediğini, dolayısıyla nişanı bozan tarafın hakkını kullandığını belirterek nişanın

bozulmasından dolayı tazminat talep edilemeyeceğini savunur. Ayrıca bazıları, bu sorunun ağırlaşmasında nişanlılık süresinin gereğinden uzun tutulmasının ve bu süre içinde mahremiyet sınırlarına dikkat edilmemesinin de payı olduğuna dikkat çeker. Nişanı bozan tarafın belli şartlarla tazminat ödemeye mahkûm edilebileceğini kabul eden günümüz İslâm hukukçuları bu görüşlerini hakkın kötüye kullanılmayacağı, zararın izâle edileceği ve -bazı Mâlikî hukukçularının benimsediği- vaadin bağlayıcılığı prensiplerine dayandırmaktadır (Sibâî, 1997:I/67-69). Bunlardan bir kısmı nişanın bozulması sebebiyle sadece maddî tazminat talep edilebileceği, diğer bir kısmı ise nişanlılık döneminin uzaması gibi durumlarda mânevî tazminat da istenebileceği kanaatindedir (Şaban, 1993:80; Acar, 2007:33/154; Kahveci, 2019: 66-69; Aslan, 2015:28).

SONUÇ

Nikâh akdinden önceki süreci ifade eden nişanlanma, birbirlerini gören iki tarafın karşılıklı olarak kendi rızaları ile evlenme vaadinde bulunmasıdır. Nikahtan önce böyle bir sürecin meşru kılınmasındaki maksat, ileride bir yuva kuracak olan iki tarafın yekdiğerini tanınması ve doğru karar verebilmek için bir düşünme fırsatını kullanmalarıdır. Bu aşama gelecekte oluşabilecek muhtemel sorunları en aza indirerek evliliğin daha sağlam temeller üzerine kurulmasına yardımcı olmaktadır.

Nişanlanma, daha sonraki bir zamanda gerçekleşecek olan evliliğe dönük bir vaat yani söz verme olduğu için onu bizzat evlenme demek olan nikâh ile karıştırmamak gerekir. Zira her ikisi de ayrı hükümlere sahip ayrı süreçlerdir. Nikâh akittir, nişan ise nikâhtan önceki süreç, vaadleşme, nikâha hazırlık aşamasıdır. Nişanlılar bu aşamada birbirleriyle üçüncü kişilerin olduğu ortamlarda görüşebilirler, konuşabilirler, evlilik hazırlıkları yapabilirler. Fakat bunun için nikâha gerek olmamasına rağmen nişanlılıkta imam nikâhı yapılmakta, bu da nikâh ve nişan hükümlerinin birbirine karıştırılmasına ve mağduriyetlerin oluşturulmasına sebep olmaktadır. Çünkü bu süreçteki nikâh akdi tarafların hak ve sorumluluklarını koruyamamakta, gözetim ve denetim sağlayamamaktadır. Dolayısıyla şu veya bu sebeple nişan

bozulduğunda nişanla beraber yapılan nikâh, genellikle resmi kaydı olmadığından aileler ve taraflar arasında husumete ve inatlaşmaya kurban verilmektedir. Bu sebeple nişan ve nikâh birbirinden bağımsız düşünölmeli ve nikâh ilerideki merasime kadar ertelenmeli veya derhal tescil ettirilmelidir.

Nişanlılık ilişkisi sona erdiği zaman taraflar tamamen birbirlerinden bağımsız hale gelirler. Nişanın bozulmasından sonra bu süre içerisinde karşılıklı verilen hediyelerin ve mehre mahsuben yapılan ödemelerin akibeti de İslâm hukuku açısından önemlidir. Hediyeler ve mehrin istirdadı, fukaha tarafından ele alınmış ve bununla ilgili hükümler ortaya konmuştur. Tazminat davası ise ancak modern İslâm hukuk alimlerinin dikkatini çekmiştir. Netice itibariyle nişanlılık ilişkisi, evlenme, ölüm, tedavisi mümkün olmayan bir hastalığın zuhuru, herhangi bir sebepten dolayı evlenmenin imkansız hale gelmesi gibi meşru sebeplerle sona erebileceği gibi tek taraflı bir irade beyanı ile de bozulabilecek bir ilişkidir. Zira İslâm hukukuna göre, kilise hukukunda olduğu gibi, nişanlılık taraflara evlenme mecburiyeti yüklenmez. Ancak haklı bir gerekçe olmaksızın nişanın tek taraflı olarak bozulması diğer tarafı rencide etmekte ve kişilik haklarına saldırı niteliğinde olabilmektedir. Dolayısıyla bu süreçte taraflar birbirlerine karşı mahremiyet sınırlarına azami dikkati göstermeleri ve kul hakkına girmemelidirler.

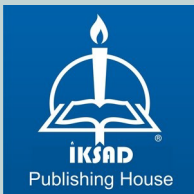
KAYNAKÇA

- Acar, H.İ. (2019). *İslâm Aile Hukuku*, İstanbul: Ensar Yayınları.
- Acar, H.İ. (2005). İslam Hukuku Açısından Nişanlanma, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Erzurum*, 23/71-94.
- Acar, H.İ. (2007). “Nişan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 33/152-154.
- Aktan, H. (1997). “Nişanlanma”, *İslam'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İstanbul: İFAV Yayınları, III/ 494-496.
- Aslan, M.S. (2015). *İslâm Aile Hukuku*, Bursa: Emin Yayınları.
- Aydın, M. A. (1985). *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*, İstanbul: MÜİFV Yayınları.
- Çolak, A. (2018). *İslâm Aile Hukuku*, İstanbul: Ensar Yayınları.
- Döndüren, H. (1983). *Delilleriyle Aile İlmihali*, İstanbul:Erkam Yayınları.
- Bilmen, Ö.N. (1985). *Hukuk-ı İslâmiyye ve Islahât- Fıkhiyye Kâmusu*, İstanbul: Bilmen Yayınları.
- Düsûkî, M. (2011). *el-Ahvâlü's-Şahsiyye fi'l-mezheb's-Şâfiî*, Kahire: Dârü's-Selâm.
- Ebû Zehra, M. (1957). *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, Beyrut: Dârü'n-Nevâdir.
- Ebu'l-Ayneyn, B. (1961). *Ahkâmu'z-Zevâc ve't-Talâk fi'l-İslâm*, İskenderiye: Münşetü'l-Maârif.
- Gümüş Böke, E. (2022). İslam'da Aile Kurumu ve Günümüz Nikâh Problemleri, *Sosyal Bilimlerde Güncel tartışmalar 10*, Ed: Zeynel Karacagil, Meryem Bulut, Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Hallâf, A. (1990). *Ahkâmü'l-ahvâli's-Şahsiyye fi's-Şeriatil-İslâmiyye*, Kuveyt: Dârü'l-Kalem.

- İbn Hazm, E. M. (ts.), *el-Muhallâ*, Kahire: Dârü't-Türas,
- İbn Kudâme, M. (1997). *el-Muğnî*, Riyâd: el- Mektebetü'r-Riyadi'l-Hâdise.
- İbn Rüşd, E. V. (1985). *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, Beyrut: Darü'l-Ma'rife.
- Kahveci, N. (2019). *İslâm Aile Hukuku*, İstanbul: Hikmetevi Yayınları.
- Kahveci, N. (2007). *İslâm Hukuku Açısından Nişanlılık*, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Karaman, H. (2003), *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Kâsânî, A. (1974). *Bedâi'us-Senâi fî Tertîbi's-Şerâi'*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Köse, S. (2012). “Toplumsal Meşrûiyet Açısından Nikâhta Aleniyet ve Türkiye’de İmam Nikâhı Uygulaması”. *Dinlerde Nikâh, Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı* (İzmir 6-8 Nisan 2012). İstanbul. 471-501.
- Köse, S. (2014). *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*. Konya: Mehîr Vakfı Yayınları.
- Keleş, E. (2004). *Dinî Nikâh Adı Altında Yapılan Gayr-i Resmî Nikâh Akdinin Tahkim Yoluyla Sona Erdirilmesi*”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 3/193-209.
- Koç, N. (2002). *Türk-İsviçre Hukukunda Nişanlanma Sözleşmesi*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Merğînânî, E. H. (1986). *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedi*, İstanbul: Kahraman Yayınları.
- Mevsîlî, A.b.M. (1984), *el-İhtiyâr, li Ta'lîli'l Muhtâr*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Sibâî, M. (1997). *Şerhu Kânûni'l-ahvâli's-şahşîyye*, Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî.

- Şaban, Z. (1993). *el-Ahkâmü 'ş-Şer'iyye li'l-Ahvâli 'ş-Şahsiyye*, Bingazi: y.y.
- Şelebî, M.M. (1983). *Ahkâmü'l-üsre fi'l-İslâm*, Beyrut: Dâru'n-Nehdati'l-Arabiyye.
- Şirazî, E.İ. (1995). *el- Mühezzeb fi fikhü'l-İmam eş-Şâfiî*, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Şirbînî, M. (1958). *Muğni'l-muhtâc*, Mısır: Musta el-Babi el-Halebi
- Özay, H. (2020). Nişanlılıkta Yaptırılan İmam Nikâhının İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi, *Tokat İlmîyât Dergisi*, 8/1, 132-159.
- Öztan, B. (2004). *Aile Hukuku*, Ankara:Turhan Kitabevi.
- Yaman, A. (2015). *Ahlak ve Hukuk Ekseninde Aile Hayatımız*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Zuhaylî, V. (1985). *El-Fıkhu'l-İslâmi ve Edilletuhu*, Dımaşk: Dâru'l-Fikr.

ISBN: 978-625-378-149-1